

Λ Ο Γ Ο Σ
ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ Π. ΚΟΥΖΗ
ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΝ
ΤΗΣ 28^{ης} ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1946

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ,

Παρέρχομαι σήμερα επί τὸ σεμνὸν τοῦτο βῆμα κατὰ τὸ 80ὸν ἄρθρον τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τὸ θεσπίζον, ὅπως κατὰ τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους συνέρχεται αὕτη εἰς δημοσίαν πανηγυρικὴν συνεδρίαν, καθ' ἣν ὁ πρόεδρος ταύτης πραγματεύεται, ὡς ἐπὶ λέξει ἀναγράφει, «εὐλήπτως δι' ὅλους θέμα τῆς εἰδικότητός του».

Ἐπόμενος τῇ ἐντολῇ ταύτῃ ἐξέλεξα ὡς θέμα τοῦ λόγου μου τὰς ἀμέσως μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἀπαρχὰς ὑγιεινομικῆς πολιτικῆς, ὀργανώσεως καὶ διοικήσεως τῆς δημοσίας ὑγείας παρ' ἡμῖν ἀπὸ τοῦ 1832-1850 ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως ἐπιμελοῦς μελέτης τῶν ἀνεκδότων ἔτι χειρογράφων πρακτικῶν τοῦ Βασιλικοῦ Ἰατροσυνεδρίου, ὡς ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην περίοδον αὐτοῦ τὸ σημερινὸν Ἀνώτατον Ὑγιεινομικὸν Συμβούλιον, οὕτω μετονομασθὲν τῇ 16 Ἰουλίου 1922, διὰ τοῦ νόμου 2882. Τὸ θέμα τοῦτο εὐρηται ἐν τοῖς κυρίοις ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸν κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐκφωνηθέντα ἐπὶ τῇ 125ῃ ἐπετειῶ τῆς 25 Μαρτίου 1821 λόγον μου ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ ὑγιεινομικὴ ὑπηρεσία τοῦ στρατοῦ κατὰ τὸν ὑπερἀνεξαρτησίας ἀγῶνα», ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τοῦ χειρογράφου μητρώου τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα ἀξιωματικῶν, τοῦ ἀποκειμένου ἐν τῷ τμήματι τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης.

Τῆς εὐρύτητος ὅμως τοῦ ἐν λόγῳ θέματος οὔσης δυσαναλόγου πρὸς τὴν εἰς κλεψύδραν προσμετρούμενην διάρκειαν τῆς σημερινῆς συνεδριάσεως ἀναγκάζομαι, ὅπως περιορισθῶ εἰς ὅσον οἷόν τε βραχυτέραν ἐπισκόπησιν τῶν οὐσιωδεστέρων τῆς ρηθείσης 18ετίας, καθ' ἣν κυρίως ἐγένετο ἡ πρώτη πραγματικὴ διαμόρφωσις καὶ σοβαρὰ ὀργάνωσις τῆς δημοσίας ὑγείας, νὰ διαγράψω δι' ἐλαχίστων τὴν μέθοδον, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησαν οἱ πρῶτοι διαπρεπεῖς τοῦ ἔργου τούτου ὀργανωταί, οὐ μόνον διὰ νὰ συμπληρώσωμεν τὰς περὶ ὑγιεινομικῆς ὀργανώ-

σεως ἐν Ἑλλάδι γνώσεις ἡμῶν καὶ ν' ἀπονεύμεν τὸν προσήκοντα φόρον τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης εἰς τούτους δι' ὅσα ὑπὲρ τῆς δημοσίας ὑγείας καὶ τῆς πατρίδος ἐπετέλεσαν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ προσπορισθῶμεν ἐκ τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας τοῦ ἀρίστου τούτου παρελθόντος λυσιτελεῖς σκέψεις πρὸς ἀντλησιν ἀπ' αὐτῶν νέων δυνάμεων διὰ τὴν ἐπείγουσαν καὶ λίαν ἀναγκαίαν καὶ ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ μεταπολεμικὴν ἀναδημιουργίαν καὶ ἀνασυγκρότησιν.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἐν Ἑλλάδι, τῇ κοιτίδι ταύτῃ τῆς ἰατρικῆς, διὰ τῆς ὑπερόχου διανοίας περιφανῶν ἰατρῶν ἐτέθησαν αἱ βάσεις ἅμα μὲν τῆς ἐπιστημονικῆς ἰατρικῆς μορφώσεως διὰ τῶν περιφήμων ἰατρικῶν σχολῶν, ἅμα δὲ τῶν ἐπωφελῶν ἀρχῶν τῆς ἰατρικῆς ἀντιλήψεως διὰ τῶν ἰατρείων καὶ τῶν δημοσίων ἰατρῶν, ὁμοίας τῶν ὁποίων οὐδεὶς τῶν λαῶν τῆς ἀρχαιότητος ἔχει νὰ ἐπιδείξη.

Ἡ δ' ἐπιγενομένη κατόπιν περὶ ταύτας, τῇ ἐπιδράσει καὶ πάλιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, πρόοδος κατὰ τὴν Ἑλληνορρωμαϊκὴν περίοδον ἐξηκολούθησε καὶ συνεπληρώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ μόνῃ τότε σωζομένη ἐστία τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ἅμα μὲν διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ περιφήμου πανδιδακτηρίου, ἐν ᾧ παρὰ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας καὶ αἱ φυσικαὶ ἐδιδάσκοντο, ἅμα δὲ διὰ τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἰδρύσεως τελειοτάτων νοσοκομείων¹, μετὰ τμημάτων παθολογικῶν, χειρουργικῶν, ὀφθαλμολογικῶν, γυναικολογικῶν, ψυχιατρικῶν καὶ ἀστυκλικῆς πρὸς νοσηλείαν καὶ περίθαλψιν, ἰδίᾳ τῶν ἀπόρων, ἀλλὰ καὶ πρὸς εἰδικωτέραν ἐκπαίδευσιν ἀνὰ τὰ διάφορα ταῦτα τμήματα τῶν ἐφιεμένων ἰατρικῆς μορφώσεως διὰ διδασκάλου τῆς ἰατρικῆς ἐπὶ τούτῳ ἐντεταλμένου ἐν τῷ νοσοκομείῳ.

Δυστυχῶς ὅμως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεχώρησαν ἐξ Ἑλλάδος μετὰ τῶν λοιπῶν λογίων καὶ οἱ διασωθέντες καὶ δυνάμενοι νὰ διαφύγωσιν ἐκ τῶν ἰατρῶν, ἔρημος δὲ οὕτω πάσης ἰατρικῆς μαθήσεως, ἀλλὰ καὶ πάσης ἀντιλήψεως ἰατρικῆς ἀπέμεινεν ὁ ὑπόδουλος ἑλληνικὸς λαός. Ὡς ἐκ τούτου ἤρξαντο ἐγκαθιστάμενοι, ἰδίᾳ ἀνὰ τὰς κυριώτερας πόλεις, ἐμπειρικοὶ τινες, θεραπεύοντες ὡς τὰ πολλὰ διὰ τῶν

¹ Ὁρ. Ἄρ. Π. Κούζη, Περὶ ἰατρικῆς τῶν μοναχῶν καὶ βυζαντινῶν ξενῶν κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ἐν Ἀρχείοις Ἰατρικῆς, 1920 σ. 40 καὶ ἄρθρον Ξενῶν ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.

συμφυῶν τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἰατρικῶν γνῶσεων, εἰς ἃς ἐκ παραδόσεως πρὸ πάσης βοηθείας ἢ ἐν ἑλλείψει ταύτης προσφεύγει οὗτος καὶ τὴν σήμερον ἔτι¹, καὶ τὰς ὁποίας ἢ ἐπιγενομένη πρόοδος δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβάλη. Πολλοὶ τούτων ἐπὶ τούτοις ἐθεράπευον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν χειρογράφων ἰατροσοφίῶν², τῶν διασωθέντων ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων εἰς τὰς οἰκογενεῖας αὐτῶν καὶ διὰ διαφόρων μυστικῶν μεθόδων καὶ φαρμάκων, πατροπαραδότων καὶ τούτων.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἐγκαθισταμένων ἐμπειρικῶν τούτων θεραπευτῶν, ὡς τὰ πολλὰ Ἑλλήνων, καὶ περιοδεύοντες ὅμοιοι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς Βαλκανικῆς ἢ τῆς Ἀνατολῆς ὀρμώμενοι, Κομπογιαννίται ἢ Καλογιατροί, ὡς ἐκαλοῦντο, ἐπεσκέπτοντο οὐχὶ σπανίως τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, ἰατρεύοντες καίτοι οὐδ' ἄκρω δακτύλῳ ἀψάμενοι τῆς ἰατρικῆς καὶ φαρμακευτικῆς, ἐκτελοῦντες μικρὰς ἐγχειρήσεις³, ἢ καὶ μεγαλυτέρας ἔτι, οἷον κήλης, ὀφθαλμικοῦ καταρράκτου, λίθου τῆς κύστεως καὶ θησαυρίζοντες ὄχι μικρὰ χρηματικὰ ποσὰ καὶ πλουσιώτατα δῶρα. Εἰς τὰ μικρότερα χωρία οὐδὲ κἂν τοιοῦτοι ἐμπειρικοὶ ὑπῆρχον. Χαρακτηριστικώτατη ἐπὶ τούτου εἶναι ἡ στιχομυθία μεταξὺ Ἐδμ. Ἀμποῦ καὶ πτωχῆς γυναικός, ζητούσης ὀλίγον σάκχαρον, ὡς φάρμακον: "Ἐχετε ἰατρὸν εἰς τὰ πέριξ; "Ὁχι, κύριε! Τὶ κάμετε ὅταν ἀσθενήσετε; Περιμένομεν νὰ περάσῃ τὸ κακόν! Ἄλλ' ἅμα ἔχετε βαρεῖαν ἀσθένειαν; Ἀποθνήσκομεν!

Τοιαύτη ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ ἦτο ἡ κατάστασις ὑπὸ ἔποψιν ἰατρικὴν ἐν Ἑλλάδι⁴, ὅτε τῷ 1832 ἰδρύθη τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἐπίσης πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ σπουδὴ τῆς ἰατρικῆς ὑπὸ Ἑλλήνων δὲν εἶχε παύσει οὐδὲ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τῆς δουλείας, διότι οἱ Ἕλληνες οἱ ἐφιέμενοι ἰατρικῆς μορφώσεως μεταβαίνοντες εἰς ξένα πανεπιστήμια, ἀπέκτων τὸ δίπλωμα τοῦ ἰατροῦ, συνέγραφον εὐδοκίμους πραγματείας, ἀλλὰ χάριν ἀσφαλείας καὶ μὲ τὸ ἔντονον συναίσθημα τῆς ἐλευθερίας τὸ χαρακτηρίζον τὴν φυλὴν, ἐγκαθίσταντο ὡς τὰ πολλὰ εἰς

¹ Ὁρ. ἄρθρ. Δημῶδης Ἰατρικὴ ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.

² Ὁρ. ἄρθρ. Ἰατροσόφια ἐν Μ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.

³ Ὁρ. καὶ Ἀρ. Π. Κούζη, Οἱ ἐμπειρικοὶ ἰατροὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ἐν Ἀρχ. Ἰατρικῆς, 1905, σ. 272 καὶ ἄρθρ. Κομπογιαννίτης ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.

⁴ Ὁρ. καὶ Ἀρ. Π. Κούζη, Ἡ σπουδὴ τῆς ἰατρικῆς ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου, Ἀρχ. Ἰατρικῆς 1905, σ. 102

τάς παραδουναβίους χώρας, όπου προσέφερον μεγάλας υπηρεσίας εἰς τε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν πατρίδα, ἢ εἰς τὴν μὴ οὖσαν ὑπὸ τουρκικὸν ζυγὸν Ἐπτάνησον¹, εἰς ἣν καὶ ὁ Κοραῆς αὐτὸς ἠθέλησε νὰ ἐγκατασταθῆ, ὅτε ἐσκέφθη ποτὲ νὰ ἀσκήσῃ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ. Οἱ ἐπιστήμονες οὖτοι ἰατροὶ μετὰ ταῦτα ἐπολλαπλασιάσθησαν, ὅτε μάλιστα τῷ 1824 ἰδρύθη ἐν Κερκύρα ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία, ἣτις μέχρι τοῦ 1864 λειτουργήσασα παρέσχε καὶ τινὰς τῶν πρώτων μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπιστημόνων ἰατρῶν καὶ καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου.

Δι' ὃ καὶ ἅμα τῇ ἰδρύσει τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου² ἡ Κυβέρνησις μεταξὺ τῶν πρώτων αὐτῆς καθηκόντων ἔθεσε τὴν λήψιν μέτρων πρὸς ὀργάνωσιν τῆς δημοσίας ὑγείας καὶ ἐν τῷ Βασιλικῷ διατάγματι ἀπὸ 3 - 15 Ἀπριλίου 1833 «περὶ σχηματισμοῦ καὶ τῆς ἀρμοδιότητος τῆς ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν γραμματείας»³, ὡς ἐκαλεῖτο τότε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, ὠρίζετο ὅπως ἰδρυθῆ ὑπὸ ἓνα ἰατροσύμβουλον ἴδιον τμήμα ἐν αὐτῇ μεταξὺ ἄλλων ἔχον καθήκον, ὡς ἐπὶ λέξει ἀνέφερε, νὰ ὀργανώσῃ τὴν ὑγειονομικὴν ἀστυνομίαν⁴, νὰ καταργήσῃ τοὺς μετερχομένους τὴν ἱατρικὴν ἀμαθειὰς καὶ ἀνεξετάστους ἰατροὺς καὶ νὰ λάβῃ μέτρα κατὰ πάσης ἱατρικῆς ἀπειροτεχνίας. Μετ' ὀλίγον δὲ τῇ 2 Ὀκτωβρίου 1833 ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Κωλέττη, ἱατροῦ καὶ τούτου, τοῦ μετέπειτα πρωθυπουργοῦ, κατὰ τὴν πρώτην δὲ ταύτην περίοδον διατελέσαντος γραμματέως τῆς ἐπικρατείας ἦτοι ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν μέχρι τοῦ 1836⁵, ἐκαλοῦντο οἱ μέλλοντες νὰ διορισθῶσιν εἰς ἱατρικὰς υπηρεσίας, ὅπως ὑποβάλωσι τὰ πιστοποιητικὰ τῶν σπουδῶν των, καὶ ὡς ἐπὶ λέξει ἢ πρόσκλησις ἀνέγραφεν, «ἐκδεδόμενα ἀπὸ τὰς Ἀκαδημίας, εἰς τὰς ὁποίας ἔκαμον τὰς σπουδὰς των καὶ ἀποδεικτικά, ὅτι μετῆρχοντο τὴν ἱατρικὴν, ἐκδεδομένα παρὰ τῶν ἀρχῶν τοῦ τόπου των».

¹ Ὅρ καὶ Ἀρ. Π. Κούζη, Οἱ ἐπιστήμονες Ἑλληνας ἰατροὶ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀρχ. Ἱατρ. 1905 σ. 174.

² Ὅρα καὶ Ar. P. Kousis, L'évolution de la médecine en Grèce. Communication au Congrès de l'histoire de la médecine à Bucarest. 1932 4°.

³ Ἐφ. Κυβ. ἀρ. 14, σελ. 90.

⁴ Καθήκοντα ταύτης ἦσαν ἡ σύστασις καὶ διατήρησις τῶν ἀναγκαίων ὑγειονομικῶν καταστημάτων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὰ σύνορα, εἰς τοὺς λιμένας, ἢ πρότασις νόμου πρὸς προάσπισιν ἀπὸ τῆς πανώλους καὶ διάδοσιν ἐκτραγεισῶν ἐπιδημιῶν καὶ ἐπιζωτιῶν, διασώσεως νεκροφανῶν, συστάσεως νεκροταφείων, διοργανισμὸν νοσοκομείων κτλ.

⁵ Ὅποτε διωρίσθη ἀντ' αὐτοῦ ὁ Δωρ Μανσόλας.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας, τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1833, ἐξεδόθη ἕτερον σπουδαιότατον Β. Διάταγμα «περὶ συστάσεως ἰατρῶν κατὰ νομούς καὶ τῶν καθηκόντων αὐτῶν», καθ' ὃ εἰς ἐκάστην νομαρχίαν διωρίζετο εἰς ἰατρὸς ἔχων θεωρητικὰς καὶ πρακτικὰς γνώσεις ἰατρικῆς, χειρουργίας καὶ «μαμμικῆς», ὡς ἀναγράφει, οὕτινος κύρια καθήκοντα ἦσαν νὰ «παρατηρῇ τὰς ἐλλείψεις καὶ ἀτελείας τῆς ὑγειονομικῆς ἀστυνομίας, νὰ μὴ νύη τοὺς παραβάτας, νὰ ὑποδεικνύη καὶ ἐκτελῇ τὰ πρὸς ἐπανόρθωσιν μέτρα, νὰ τηρῇ κατάλογον τοῦ ὑγειονομικοῦ προσωπικοῦ καὶ τέλος βιβλίον γεννήσεων, γάμων καὶ ἀποβιώσεων¹. Ἀμέσως δὲ διωρίσθησαν δέκα νομῖατροι, εἰς εἰς ἕκαστον νομόν, πάντες διακεκριμένοι ἐπιστήμονες ἰατροί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ κατόπιν καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου ἀείμνηστοι Νικόλαος Κωστής καὶ Ἰωάννης Βοῦρος. Μεταγενεστέρως μάλιστα ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ὀρισθῶσι διὰ Β. Δ. τῆς 26 Ἰβρίου 1836 παρὰ τούτους καὶ ἰατροὶ τῶν διοικήσεων πρὸς ἐπίβλεψιν τῆς δημοσίας ὑγείας καὶ ἐφαρμογὴν τῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων, προνοοῦντες περὶ προλήψεως καὶ ἀποσοβήσεως παντὸς κινδύνου τῆς δημοσίας ὑγείας².

Τὴν δὲ 13 - 25 Μαΐου 1834 ἰδρύετο τὸ Ἰατροσυνέδριον, ὅπερ ἀναλαβὸν πλέον τὴν ὅλην ἰατρικὴν συγκρότησιν τοῦ Κράτους, ὡς συμβουλευτικὸν σῶμα ὑπαγόμενον εἰς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν γραμματεῖαν, προσέφερεν ἀνενδότης, ἀδιαλείπτως καὶ ἀκαμάτως ἐργασθῆν, μεγίστας καὶ λυσιλεστάτας ὑπηρεσίας εἰς τε τὴν ἐπιστήμην, τὴν δημοσίαν ὑγείαν καὶ τὴν πατρίδα. Κύρια αὐτοῦ ἔργα ἦσαν «νὰ συσκέπτηται ἐν συλλόγῳ περὶ τῶν σημαντικῶν ἰατρικῶν ζητημάτων τῆς χώρας, νὰ ἔχη τὴν ἀνωτέραν γνωμοδότησιν ἐπὶ ἰατροδικαστικῶν πράξεων³, ἅμα δὲ νὰ ἐξετάζη τοὺς ἰατροὺς, χειρουργοὺς, ὀδοντοῖατροὺς καὶ τὰς μαίας». Τούτου προϋποκείμενον ὁ παρὰ τῇ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν γραμματείας ἰατροσύμβουλος.

Ἡ πρώτη συνεδρίασις⁴, κατὰ τὰ ἐν βιβλίῳ φέροντι τὴν ἐπιγραφὴν :

¹ Οὗτοι ἔδει νὰ φέρωσι στολὴν, ἐλάμβανον δὲ μισθὸν 1800 δρχ. ἑτησίως καὶ ἀποζημίωσιν διὰ τὰς περιουσίας των.

² Πολλῶ δὲ βραδύτερον τῇ 7 Ἰβρίου 1852 ὠρίσθησαν παρὰ τούτους καὶ ἐπαρχιακοὶ ἰατροί.

³ Ὅρ. καὶ Συν. 26 Δεκ. 1849.

⁴ «Κατὰ τὴν συνεδρίαν παρεκλήθησαν οἱ Λάνδερερ καὶ Μάν, ἵνα συντάξωσι σχέδιον διπλώματος διὰ τοὺς ἐξεταζομένους φαρμακοποιούς, «διατίμησιν δὲ (taxe) τῶν φαρμάκων» καὶ τέλος νὰ ἐνασχοληθῶσιν εἰς συγγραφὴν «φαρμακοποιητικοῦ» κώδικος.

«Κατάστιχον συνοπτικὸν τῶν πράξεων τοῦ Ἱατρικοῦ Συνεδρίου» χειρόγραφα πρακτικά, ἐγένετο τῇ 25 Ἰουλίου 1834 συνελθόντων τῶν πρώτων μελῶν τοῦ Ἱατροσυνεδρίου ἦτοι τοῦ προέδρου Βίμπερ, τῶν ἰατρῶν Ρέζερ, Τράϊμπερ, Ν. Λεβαδέως καὶ τῶν φαρμακευτικῶν μελῶν Λάνδερερ καὶ Μάν, ὁμοσάντων παρουσίᾳ καὶ τοῦ γραμματέως ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν πίστιν πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν πατρίδα, ζῆλον δὲ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων¹.

Εἰς τὸ Ἱατροσυνέδριον ἐργασθὲν μετὰ μεγίστου ζήλου καὶ ταχύτητος θαυμαστῆς, ὀφείλεται οὐ μόνον ἡ πρώτη ἐξαιρετος ὀργάνωσις τῆς δημοσίας υἰγείας καὶ ἀντιλήψεως καὶ ἡ ἴδρυσις προπαρασκευαστικοῦ σχολείου χειρουργικῆς, μαιευτικῆς καὶ φαρμακοποιΐας, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόνοια τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἱατρικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου, τὴν ὁποίαν μάλιστα ἐζήτησαν κατόπιν νὰ συστήσωσιν ὄλως ἰδιαιτέραν², τῆς Φαρμακευτικῆς σχολῆς καὶ τῆς Ἱατρικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν³.

Μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ κυρίων ἔργων αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ σύνταξις

¹ «Ἀποχωρησάντων τῶν φαρμακευτικῶν μελῶν ὁ Πρόεδρος ἐπέδειξεν ἔμβρυον ἐκτρωματικὸν μήκους 1 δακτύλου καὶ μιᾶς γραμμῆς, φέρον κεφαλὴν μεγάλην, ἀποσταλὲν ἐξ Ἑρμοπόλεως, τὸ ὅποιον «ἐξεράσθη» κατὰ τὴν παραστατικὴν ἀναφορὰν τοῦ Νομαρχιακοῦ ἱατροῦ κ. Βούρου, τοῦ ἐπισκεπτομένου ἱατροῦ κ. Ἀρδουίνου, Γάλλου, καὶ τὰς ἀκριβεῖς ὡς οἶόν τε πληροφορίας, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἡ τοπικὴ ἀστυνομία, παρὰ τινος παιδιοῦ τριετοῦς, πάσχοντος πρὸ τινῶν ἡμερῶν ἐξ ἐπιγαστρικῆς νόσου καὶ ἐλμινθιάσεως συμπτώματα καὶ ἐκβαλόντος δις τινὰς ἔλμινθας τὸ πρῶτον δι' ἔδρας, τὸ δὲ δευτέρον ἐκ στόματος». Ἀναφορὰ περὶ τῆς αὐτοψίας τοῦ θανόντος παιδιοῦ γενομένη ὑπὸ τοῦ Βούρου, ἀναγνωσθεῖσα κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 16 Αὐγούστου ἀναφέρει «ἐρύθημα φλογώσεως ἕως ἑνὸς τετραγωνικοῦ δακτύλου εἰς τὸ δεξιὸν εἶτε πυλωρικὸν τοῦ στομάχου τόξον» τὴν δὲ «ἔγχευσιν εἰς τὸν βλενωδὴ τοῦ στομάχου ὑμένα» πιστοποιεῖ καὶ τὸ Ἱατροσυνέδριον, προσθέτον «γενικῶς δὲ ἂν καὶ δὲν εὐρέθησαν ἀποδείξεις ἀναμφισβήτητοι τοῦ πράγματος, κλίνομεν εἰς τὸ νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι τὸ μικρὸν ἐκεῖνον ἐνειμένον ἢ φλογωμένον μέρος, ἦτο ἴσως ὁ τόπος, ὅπου εὕρισκετο προσκεκολλημένος ὁ πλακοῦς». — Περὶ μισθοδοσίας τῶν μελῶν ὄρα Β. Δ. 18/30 Ἰανουαρίου 1835 (Ἐφ. Κυβ. ἀρ. 95 σ. 57)

² Συνεδρίασις 7 Αὐγούστου 1842: «Σκέψις περὶ ἰδρύσεως Ἱατρικῆς Σχολῆς ἀνεξαρτήτου ὄλως διόλου ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον», ὄρ. καὶ Συνεδρίασιν 4 Ἰουνίου 1843. Ὅρ. καὶ Ἀρ. Π. Κούζη, Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς Ἀθ. 1939, καὶ Ἱατρικὴ σχολὴ ἐν Μ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.

³ Ὅρ. καὶ Ἀρ. Π. Κούζη, Ἡ Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς πεντηκονταετιάν. Ἀθ. 1927. Τῇ 4 Αὐγ. 1839 διαβιβάζει τῇ Ἱατρικῇ Ἑταιρείᾳ ἀποσταλείσας ὑδατίδας. — Εἰς τὰς μερίμνας αὐτοῦ δέον νὰ καταριθμηθῇ καὶ ἡ ἴδρυσις τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἱατροσυνεδρίου.

τοῦ ἀπὸ 14 Μαΐου 1934 συμπληρωτικοῦ Β. Δ. περὶ τῶν ἤδη μετερχομένων εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἰατρικὴν καὶ τὰ συναφῆ πρὸς ταύτην ἐπαγγέλματα, δι' οὗ ἐκαλοῦντο οὗτοι, ἵνα ὑποβάλωσιν ἀποδεικτικὰ τῶν σπουδῶν των, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἢ ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν γραμματεία θὰ ἐχορήγει ἴδιον δίπλωμα πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος, ἢ θὰ ἀπηγόρευε ταύτην ἐπὶ ποινικῇ διώξει τῶν ἀνικάνων. Διὰ δὲ τοῦ ἀπὸ 6 Δεκεμβρίου 1834 διατάγματος καὶ νέας προκηρύξεως τῆς γραμματείας τῆς 6 Μαρτίου 1835 οὗτοι ἐκαλοῦντο εἰς ἐξέτασιν ἐνώπιον τοῦ Ἰατροσυνεδρίου.

Καὶ οἱ μὲν ἐπιστήμονες ἰατροὶ μετ' αὐστηρᾶς ἐξετάσεις ἤρχισαν λαμβάνοντες τὴν ἄδειαν τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματός των, ὡς ὁ Ξανθός, ὁ Δέ-Κιγάλας, ὁ λαμπρὸς τοῦ Ἰπποκράτους σχολιαστῆς καὶ ναυτικὸς ἰατρὸς Κάρολος Ρεῖνόλδος¹ καὶ τινες τῶν πρώτων ἀειμνήστων καθηγητῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ὡς οἱ Γ. Μακκάς, Γ. Πρινάρης καὶ οἱ Θεόδωρος Ἀφεντούλης, Γ. Βουσάκης, Δ. Ὀρφανίδης, Μιλτ. Βενιζέλος. Τῶν τελευταίων τούτων ἀναφέρεται καὶ ὁ ἐπιτευχθεὶς βαθμὸς ἄριστα.

Ἡ ἐξέτασις ἦτο ὑποχρεωτικὴ. Οὕτω διὰ τὸν ἰατρὸν Ἰγν. Σπαδάρον, ὑποβαλόντα διὰ τοῦ νομάρχου Τήνου τὸ δίπλωμά του καὶ πραγματείαν περὶ ὑδροκλήης, τὸ Ἰατροσυνέδριον τὴν 4 Δεκεμβρίου 1846, ἀπεφάνθη: «ὅτι πρέπει νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐξέτασιν² δὲν εἰμπορεῖ νὰ γίνῃ ἐξαίρεσις»³. Ἐξεταζόμενα μαθήματα ἦσαν ἀνατομία, φυσιολογία, εἰδικὴ νοσολογία, φαρμακολογία, ἀφροδίσια νοσήματα, μαιευτικὴ καὶ θεραπευτικὴ³. Εἰς τὰς αὐτάς ἐξετάσεις ὑπεβάλλοντο καὶ οἱ ἐκ τῶν ξένων ἰατρῶν ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐξασκήσωσι τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι⁴.

Ἄλλ' ἐφ' ἐτέρου ἀπ' ἀρχῆς εἰς μεγίστην δυσχέριαν εὐρέθη τὸ Ἰα-

¹ Τῷ 1837 ὑπὲρ τοὺς 20 ἐπιστήμονες ἰατροὶ ἀναφέρονται ἐν Ἀθήναις.

² Ἐξαίρεσιν ἀπαντῶμεν κατὰ τὴν Συν. τῆς 21 Ἰουλίου 1844 προκειμένου περὶ τοῦ Θερειανοῦ, εἰς ὃν ἐχορηγήθη δίπλωμα ἄνευ ἐξετάσεων «διότι ἐχρημάτισεν ἀρχίατρος Κερκύρας, καθηγητῆς τῆς Ἀκαδημίας τῆς νήσου, συνέγραψε συγγράμματα καὶ ἔχει μακρὰν πείραν».

³ Ὁρ. ἐν Συνεδρ. 26 Μαΐου 1843.

⁴ Κατὰ τὴν συνεδρ. τῆς 4 Μαρτίου 1835 ὁ Βίπμερ ἀνακοινοῖ ὅτι Βαυaroὶ ἰατροὶ «ἐπιθυμοῦν νὰ ἔλθουν εἰς Ἑλλάδα, κρίνεται δὲ καλὸν ἢ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν γραμματεία ν' ἀπαντήσῃ ὅτι «ὁ τόπος μόλις ἐπαρκεῖ εἰς τοὺς ἤδη ἐγκατεστημένους ὁμογενεῖς ἢ ξένους ἰατροὺς, καὶ ὅτι ὅσοι ἔλθωσιν εἰς τὸ ἐξῆς θέλουσιν ὑποστῆ ἐξετάσεις παρὰ τοῦ Ἰατροσυνεδρίου».

τροσυνέδριον προκειμένου περί τῆς ἐξετάσεως τοῦ πλήθους τῶν ἐμπειρικῶν. Διότι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν ἀμαθῶν ἐδείκνυτο λίαν αὐστηρὸν καὶ ἀφήρει τὰς ἀδείας ἀπὸ τοὺς ἐντελῶς ἀμαθεῖς, ἀλλὰ ἐπίσης κατανοοῦν ὅποιαν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ δεινοπαθοῦντος καὶ πάσχοντος λαοῦ ἀπήχησιν θὰ εἶχεν ἢ ἔλλειψις πάσης ἰατρικῆς βοήθειας, ἔστω καὶ πρωτογόνου, ἠναγκάζετο νὰ δεχθῆ τοὺς ἦτιον ἀμαθεῖς, ὅπως ἐξακολουθήσωσι νὰ ἀσκῶσι προσωρινῶς τὸ ἐπάγγελμα εἰς μέρη, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν ἐπιστήμων ἰατρός, ἢ μέχρις ἐγκαταστάσεως ὁμοίων, παραπέμπον τοὺς λοιποὺς εἰς τὸ χειρουργικὸν σχολεῖον ἢ παρέχον ἀπλῶς μόνον ἄδειαν φλεβοτόμου.

Ὅποια ἦτο ἡ μόρφωσις τῶν πλειοτέρων τῶν ἐμπειρικῶν τούτων δεικνύει ἢ ἐξετάσις τοῦ πρώτου προσελθόντος Πρόκου Πρεμετινοῦ, ὅστις ἐζήτησε τὴν ἄδειαν ἐξασκήσεως, στηριζόμενος ἐπὶ μαρτυριῶν, ἃς προσήγαγεν, ἐνίων δηλ. θεραπευθέντων ὑπ' αὐτοῦ, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ἀναγράφεται ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς συνεδριάσεως τῆς 16 Αὐγούστου 1834 ὡς ἐξῆς: «ἐπειδὴ ἐκρίθη ἐπικίνδυνον νὰ παραχωρηθῆ ἡ ἄδεια εἰς τοὺς ἀγύρτας καὶ ἐπειδὴ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐφάνη ἐξετασθεῖς κατὰ πάντα ἀμαθῆς, μὴ ἔχων μάλιστα οὐδ' ἐλαχίστην ἰδέαν τῶν πρώτων γραμμάτων, δηλ. ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς, ἀπηγορεύθη εἰς αὐτὸν νὰ ἐπαγγέλλεται εἰς τὸ ἐξῆς τὴν πρακτικὴν χειρουργίαν καὶ ἐγνωμοδοτήθη γενικῶς, ἵνα ἐμποδισθῶσιν ὁμοίως ὅλοι οἱ τοιοῦτοι».

Ἐτερον παράδειγμα ἐκ τῶν πολλῶν ἀναφερομένων ἐν τοῖς πρακτικοῖς, παραλαμβάνομεν ἐκ τῆς συνεδρίας τῆς 23 Ἰουνίου 1836, καθ' ἣν ἀνεγνώσθη περὶ ἐμπειρικοῦ τινος ἀναφορὰ τοῦ νομοῖατροῦ Ἀττικῆς, ὑποβαλόντος ἅμα καὶ πιστοποιητικὰ 36 τὸν ἀριθμὸν ἀποβιωτηρίων, «ἐνταφιαστηρίων» ὡς ἀναγράφονται, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται ἡ ἀνάγκη νὰ παύσῃ οὗτος νὰ μετέρχεται τὴν ἰατρικὴν. «Τὸ ἰατροσυνέδριον, κατὰ τὰ πρακτικά, λαβὸν ὑπ' ὄψει τὰς παρατηρήσεις τοῦ νομοῖατροῦ καὶ τὴν ἀμάθειαν τοῦ ἐμπειρικοῦ, τὸν ὑπέρογκον ἀριθμὸν τῶν ἐνταφιαστηρίων καὶ τὰς πληροφορίας, ἃς ἕκαστον τῶν μελῶν αὐτοῦ εἶχεν, ἐνέκρινε νὰ παύσῃ οὗτος ὅλως διόλου νὰ μετέρχεται τὴν ἰατρικὴν εἰς πᾶσαν τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ἑλλάδος». Μολονότι δὲ ἡ γραμματεία τῆς ἐπικρατείας δι' ἐγγράφου τῆς, ἀναγνωσθέντος κατόπιν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 17 Ἰουλίου 1836, ἀπήτησε «νὰ μὴ ἐμποδισθῆ ὁ ἐν λόγῳ ἐμπειρικός», τὸ ἰατροσυνέδριον θαρραλέως διεμαρτυρήθη καὶ προσέφυγε μάλιστα καὶ εἰς τὸν Βασιλέα, προσέθεσαν «ἂν δὲν περάσῃ ἡ γνώμη μας νὰ παραιτηθῶμεν».

Βραδύτερον, τὴν 11 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀναγιγνώσκεται σὺν τῇ ἀναφορᾷ τοῦ διοικητοῦ Ἀχαΐας καὶ ἑτέρα τοῦ Νομιάτρου, εἰς ἣν οὐ μόνον ἀνεγράφετο ἡ τελεία ἀπειρία ἄλλου ἐμπειρικοῦ, τοῦ Πέτρου Παπα-μιχαήλ, ἀλλὰ καὶ ἡ καταπληκτικὴ τόλμη αὐτοῦ, ὡς γράφεται ἐν τοῖς πρακτικοῖς «ἐπιχειριζομένου μεγάλας χειρουργίας, ἐν ᾧ ἔχει ἄδειαν μόνον φλεβοτόμου», διὸ καὶ δὲν ἐχορηγήθη αὐτῷ ἄδεια. Ἀξία μνεῖας εἶναι καὶ ἑτέρα καταγγελία κατὰ τοῦ ἐμπειρικοῦ Διασκούφη, ὅστις πρὸς θεραπείαν ὑδροκῆλης ἐνέχυσεν οἶνον, ἐξ οὗ ἐπῆλθε γάγγραινα.

Τέλος μετ' ἐξέτασιν πολλῶν ὁμοίων, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξετάσεως κατὰ παρόμοιον τρόπον ἀναφέρονται ἐν τοῖς πρακτικοῖς, καὶ τινῶν μάλιστα θεωρουμένων ὑπαιτίων θανάτων, τὸ Ἰατροσυνέδριον, ὡς ἀναγράφεται: «θεωροῦν ὅτι καθ' ἡμέραν παρουσιάζονται νέοι ἐμπειρικοί, ἐνέκρινεν ὅτι πρέπει νὰ εἰδοποιηθῇ ἐκ μέρους τῆς Γραμματείας εἰς τὸ Κράτος, ὅτι ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1837 δὲν θέλει εἶσθαι πλέον δεκτὸς κανεῖς ἐμπειρικὸς ἰατρὸς πρὸς ἐξέτασιν». Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἐτηρήθη, καὶ τὸ Ἰατροσυνέδριον, πιεζόμενον ὡς φανερόν, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ πρὸς ἐξέτασιν καὶ ἄλλους μετὰ τὴν προθεσμίαν ταύτην, μόνον δὲ τὴν 12ην Φεβρουαρίου 1837 ἀναφέρεται ἐν τοῖς πρακτικοῖς, ὅτι παρουσιάσθησαν διάφοροι ἀναφοραὶ ἐμπειρικῶν ζητούντων ἄδειαν, ἀλλὰ δὲν ἔγιναν δεκταί, παρελθούσης τῆς προθεσμίας, τὴν ὁποίαν ὁμως καὶ πάλιν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τηρήσωσιν ἐπακριβῶς¹.

Οὕτω καὶ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 1ης Νοεμβρίου 1940 ἀναφέρεται ἐξέτασις Κανέλλου τινος, ἀσκοῦντος τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ὀφθαλμιάτρου ἐν Σύρῳ, ἥτις καὶ ἀναφέρεται λίαν λεπτομερῶς ἐν τοῖς πρακτικοῖς ὡς ὅλως ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος. Οὗτος ἄγων καὶ τινὰς τῶν ὑπ' αὐτοῦ θεραπευθέντων ἀσθενῶν, ἐρωτηθεὶς ποῦ ἐσπούδασε τὴν ὀφθαλμιατρικὴν, ἀπεκρίθη εἰς τὸ Οὐκανίν τῆς Περσίας, ὅπου, ὡς ὑπεστήριξεν ἐρωτηθεὶς, ὑπῆρχε σχολεῖον ἰατρικῆς, εἰς ὃ ἐξέμαθε τὴν τέχνην ταύτην, διδαχθεὶς ἀπὸ τὸν ἀγᾶν του, ὅστις, ὡς εἶπεν, ἦτο ὁ πρῶτος ἐκεῖ διδάσκαλος· ὅτι ἐπηγγέλθη τὴν ἰατρικὴν εἰς τὴν Συρίαν, καὶ ὅτι γνωρίζει τὴν ἀνατομίαν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἀλλ' ὅτε ἠρωτήθη, ἂν ὑπάρχωσι πολλὰ νοσήματα τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀπεκρίθη πολλὰ, ἀλλὰ δὲν εἴμπορῶ νὰ τὰ ἐκφρασθῶ. Εἰς περαιτέρω δ' ἐρώτησιν ἐκ τίνος νοσήματος πάσχει ἐπιδειχθεῖσα

¹ Ἐξάσκησις ἐμπειρικῶν ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ μακρὸν κατόπιν. Καὶ ἐν Συν. ἔτι τῆς 24 7)βρίου 1848 ἀναφέρονται ὅμοιοι ἐξασκοῦντες ἐν Γυθείῳ.

Κυρία μέλος, ως φαίνεται, τῆς οἰκογενείας τοῦ ἰατροσυνέδρου Βούρου, ἀπεκρίθη ὅτι: «εἰς τὴν β' σκάλαν κατέβη αἷμα» καὶ ὅτι δύναται νὰ τὴν θεραπεύσῃ, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ἀναφέρῃ τὰ φάρμακα, ὡς φαίνεται χόρτα τινά, διότι καὶ δὲν ἐγνώριζε τὰ ὀνόματά των καὶ δὲν ἤθελε νὰ καταστήσῃ γνωστὸν τὸ μυστικόν του»¹.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἶχεν ἰδρυθῆ τὸ χειρουργικὸν σχολεῖον², εἰς ὃ εἶχον παραπεμφθῆ οἱ πλέον μεμορφωμένοι ἐκ τῶν ἐμπειρικῶν, 25 τὸν ἀριθμὸν. Κατόπιν ὅμως κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 26 Ἰανουαρίου 1837 ὅτε μετὰ τὴν λήξιν τῆς α' σειρᾶς μαθημάτων ἀνεγνώσθη Β. Δ. διοργανώσεως τοῦ σχολείου καὶ τοῦ προσωπικοῦ του, τὸ Ἰατροσυνέδριον ἐγνωμοδότησεν, ὅτι εἶναι πλέον περιττὴ ἡ ὀργάνωσις ἰδιαιτέρου χειρουργικοῦ σχολείου, ἰδρυθέντος τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἐπρότεινε μόνον, ὅπως ἡ ἔδρα Χειρουργικῆς ἐν αὐτῷ διαιρεθῆ εἰς θεωρητικὴν διὰ τὸν καθηγητὴν Ὀλύμπιον καὶ ἐγχειρηματικὴν, δηλ. κλινικὴν, ὑπὸ τὸν καθηγητὴν Τράϊμπερ. Κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίαν προτάθη ἐπίσης ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς Φυσιολογίας ἀπὸ τῆς Ἀνατομίας, τὰς ὁποίας ὅμως ἐπρότεινε νὰ διδάσκη καὶ περαιτέρω ὁ Μαυροκορδάτος, μέχρις ἐκλογῆς ἀρμοδίου καθηγητοῦ διὰ τὴν φυσιολογίαν³.

Συναφῶς δὲ κατὰ τὴν 12 Φεβρουαρίου 1837 τὸ Ἰατροσυνέδριον προέβη εἰς συζήτησιν τοῦ καθορισμοῦ τῶν μαθημάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, καὶ συνεσκέφθη καὶ πάλιν ἂν πρέπη νὰ ἐξακολουθῆ τὸ συσταθὲν χειρουργικὸν σχολεῖον μετὰ πληρεστέραν διοργάνωσιν αὐτοῦ, ἐδέχθη, δὲ νὰ λειτουργήσῃ τοῦτο ἐπὶ μίαν ἔτι διετίαν, μέχρις οὐ ἐκ τῆς Σχολῆς

¹ Περὶ τοῦ ἐμπειρικοῦ τούτου ἡσχολήθη τὸ Ἰατροσυνέδριον καὶ μετὰ ταῦτα ἐπανειλημμένως.

² Περὶ τῶν μαθημάτων τὰ ὁποῖα ἔδει νὰ διδασθῶσιν ἐν αὐτῷ ὄρ. συν. 23 7)βρίου 1835. Ὁ Ἡπίτης ἐγγράφως ὑπεστήριξεν «ὅτι ἐντὸς 12 μηνῶν δὲν δύναται οἱ πρακτικοὶ μαθηταὶ νὰ διδασθῶσιν τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς τέχνης, οἱ λοιποὶ μετὰ τοῦ Κωστῆ καθηγητοῦ τῆς μαιευτικῆς «ἔκριναν ὅτι ἡ περίοδος αὕτη τῶν μαθημάτων δύναται νὰ τελειοποιηθῆ εἰς 8-9 μῆνας». Νέα συζήτησις ἐγένετο τῆ 22 7)βρίου 1835, καθ' ἣν ὁ Μαυροκορδάτος συμφωνῶν πρὸς τὸν Ἡπίτην λέγει: «οὔτε 12 μῆνες εἶναι ἐπαρκεῖς». Ὁρ. καὶ συνεδρ. 18 Φεβρ. καὶ 9 Ἰουλ. 1838

³ Ἐν Σ. 18 Φεβρ. 1838 ἐπὶ ἐγγράφου προτάσεως ἀποφασίζεται οἱ ἐξερχόμενοι τῆς σχολῆς «νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὸ ναυτικὸν ὡς ὑπίατροι, χωρὶς νὰ φθάσωσιν εἰς μεγάλους βαθμούς, ἢ νὰ ἀποκαθίστανται εἰς μέρη, ὅπου δὲν ὑπάρχουν διπλωματοῦχοι ἰατροί, νὰ ἐξακολουθῶσι δὲ τὴν ἄσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος κατ' ἂν κατόπιν ἐγκατασταθῶσι διπλωματοῦχοι». Περὶ τοῦ τρόπου ἐξετάσεως τῶν ἐνεργεία στρ. ἰατρῶν ὄρ. Συν. 13 Ἰαν. 1839.

του Πανεπιστημίου εξέλθωσιν οἱ πρῶτοι διδάκτορες. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην δικαιολογεῖ τὸ Ἱατροσυνέδριον κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 5 Μαρτίου ἀποδεχθέν, ὅτι «δὲν ὑπάρχουσιν ἀκόμη μαθηταὶ ἱκανοὶ ν' ἀκούσωσι τὰ μαθήματα τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, ἐν ᾧ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην χειρουργῶν»¹.

Πολλοὶ τῶν ἐξετασθέντων ἔλαβον μόνον ἄδειαν φλεβοτόμου. Ἦτο εἰσέτι ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἡ φλεβοτομία ἐθεωρεῖτο σπουδαιοτάτης σημασίας θεραπευτικὴ ἐπέμβασις ἐπὶ παντὸς νοσήματος, ἰδίᾳ δὲ ὀξέος ἢ ἐπιδημικοῦ². Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὸ ζήτημα τῶν βδελλῶν ἐπανειλημένως φαίνεται συζητηθὲν ἐν τῷ Ἱατροσυνεδρίῳ πρὸς λήψιν μέτρων εἴτε ἐναντίον τῆς αὐξήσεως τῆς τιμῆς των εἴτε τῆς ἐλλείψεως αὐτῶν³.

Παρὰ ταῦτα δι' εἰδικοῦ διατάγματος τῆς 23 Δεκ. 1834 ὠρίσθη ἐπίσης καὶ ἡ ἱατρικὴ ἀμοιβή, «ἢ μίσθωσις τῶν ἱατρικῶν ἐπισκέψεων», διὰ μὲν τὴν κατ' οἶκον τοῦ ἱατροῦ ἐπίσκεψιν εἰς δρχ. μίαν, εἰς δὲ τὸν οἶκον τοῦ ἀρρώστου ἐντὸς τῆς πόλεως εἰς 2 - 3 δρχ., τὴν δὲ νύκτα πάντοτε εἰς τὸ διπλάσιον». Τὰ «χειρουργήματα (operationes)» δὲν ὑπῆγοντο εἰς τὸν κανονισμόν τοῦτον, ἀλλὰ μόνον αἱ ἐπισκέψεις τοῦ χειρουργοῦ⁴.

¹ Κατὰ Ἰούλιον ἔτι 1838 ὁ Ν. Κωστής ἀναφέρει πολλάς καταχρήσεις ἐκ μέρους τῶν ἐμπειρικῶν χειρουργῶν, ἐπισωρευθέντων εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἐχόντων συντροφίαν μετὰ φαρμακοπωλῶν καὶ ἐπρότεινε τὴν παῦσιν τοῦ κακοῦ διὰ τῶν ἀρχῶν.

² Ἐν τῷ λοιμοκαθαρτηρίῳ πρὸς προφύλαξιν ὁ φλεβοτόμος ἔδει «νὰ σκεπάζεται καθ' ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματός του μὲ ἐν φόρεμα μουσαμαδένιον», τὸ δὲ πρόσωπον «μὲ ἐν σάλι», (Συν. 3 Ἰουλ. 1842).

³ Ὅρ. Σ. 12 9)βρίου καὶ 25 Νοεμβρίου 1835 ὅτε ὠρίσθη φόρος ἐξαγωγῆς 1 λεπτοῦ δι' ἐκάστην καὶ κατ' ἀναλογίαν 8 - 6 δρχ. κατ' ὄκαν. Κατόπιν ὅμως «διὰ νὰ μὴ ἀφανισθῇ ὅλως διόλου τὸ τοιοῦτον ὠφέλιμον διὰ τὴν δημοσίαν ὑγιεῖαν ὑδατικὸν τοῦτο ζυῦφιον» ἠμποδίσθη τελείως ἡ ἐξαγωγή (Συν. Φεβρ. 1940), μάλιστα δὲ ἐν συνεδρίᾳ τῆς 5 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπηγορεύθη καὶ ἡ ἄγρυσις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κυοφορίας των. Ὅρ. καὶ συνεδ. 25 Ἰαν. 1838, 30 Μαΐου 1841, 18 Μαΐου, 16 Ἰουλίου 1843 καὶ 14 7)βρίου 1847. Καὶ τῇ 13 Ἰουλίου ἔτι 1848 ὅτε φαίνεται ἠυξήθη ἡ τιμὴ των ἀναγράφεται ἐν τοῖς πρακτικοῖς ὅτι: «αὐξηθείσης τῆς τιμῆς αἱ κατώτεραι τάξεις τῶν πολιτῶν δὲν δύνανται νὰ προμηθεύωνται (βδέλλας) καὶ ὡς ἐκ τούτου πάσχουν ἢ ἀποθνήσκουν, προβλέπεται δὲ ὅτι, ἂν, ὁ μὴ γένοιτο, ἦθελε μεταδοθῆ ἡ χολέρα εἰς τὸν τόπον... ἡ τιμὴ των θέλει αὐξήσῃ ὑπὲρ τὸ δέον».

⁴ Ὅρ. καὶ Σ. 5 Μαρτίου 1835. Τὴν 31 Μαρτίου 1839 ἐπῆλθε τροποποίησις τῆς διατιμῆσεως ταύτης. Κατὰ τὴν Σ. τῆς 10 Δεκεμ. 1847 ὁ ἱατρὸς Ἀρδουῖνος ἀναφέρει ὅτι πολλάκις οἱ ἱατροὶ «δὲν πληρώνονται διόλου, ἢ ἀνεπαρκῶς καὶ ἐζήτησε τὴν σύστασιν ἐπιτροπῆς.

Ἐκ παραλλήλου δὲ ἐλήφθη φροντίς καὶ περὶ τῶν ἐκτελούντων τὸ ἐπάγγελμα τοῦ φαρμακοποιοῦ καὶ τῶν ὁμοίων ἐμπειρικῶν. Οὕτω διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 26 Φεβρουαρίου 1838 καθωρίσθη ὁ τρόπος τῆς συστάσεως τῶν φαρμακείων καὶ φαρμακοπωλείων ¹ ἢ φαρμακευτικῆ ἐπιθεώρησις καὶ ὁ φαρμακευτικὸς φόρος, ἐκλήθησαν δὲ εἰς ἐξετάσεις καὶ πάντες οἱ ἀσκοῦντες τὸ ἐπάγγελμα τοῦ φαρμακοποιοῦ. Καὶ εἷς τινὰς μὲν ἀπηγορεύθη νὰ ἐξακολουθήσωσι ν' ἀσκῶσι τὸ ἐπάγγελμα, ὡς εἰς τὸν Κεφαλᾶν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 18ης 9)βρίου 1936, ὅστις ἀπλοῦς χρυσοχόος τὸ ἐπάγγελμα ἐδείχθη ἄπειρος τελείως τῆς φαρμακευτικῆς, εἰς ἄλλους δ' ἐδόθη πρόσκαιρος ἄδεια μέχρις οὗ ἰδρυθῶσι φαρμακεῖα ὑπὸ ἐπιστημόνων φαρμακοποιῶν. Τότε ἀναφαίνονται καὶ τὰ πρῶτα ὀνόματα τῶν ἐπιστημόνων φαρμακοποιῶν τῶν λαβόντων ἄδειαν τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, οἷον τοῦ Ν. Ζαβιτσάνου, τοῦ Καββάκου, τοῦ Ὁρλάνδου καὶ ἄλλων ².

Ἐπικουρικῶς δ' ἐλειτούργησε καὶ τὸ σχολεῖον φαρμακοποιίας καὶ φαρμακολογικῆς, εἰς ὃ παρεπέμφθησαν οἱ ἦττον ἄμοιροι τῶν στοιχείων τῆς φαρμακευτικῆς ³, μὴ ἐπιτραπέισης πλέον τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος εἰς τοὺς λοιπούς ⁴. Παρὰ δὲ ταῦτα τὸ Ἱατροσυνέδριον προέβη περαιτέρω ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς πρότασιν ἐνάρξεως διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῆς φαρμακολογίας καὶ φαρμακοποιίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ⁵,

¹ Ὅρ. Σ. 18 Μαρτίου, 22 Ἀπρίλ, 9 καὶ 17 Ἰουν. 1838 καὶ 28 Φεβρ. 1841.

² Βραδύτερον τῇ 14 Φεβρ. 1849 ἐχορηγήθη ἄδεια φαρμακείου καὶ εἰς τὸν καθηγητὴν τῆς Βοτανικῆς εἰς τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον Π. Δόξαν.

³ Ἡ πρώτη σειρά τούτων ἤρξατο ἐξεταζομένη ἀπὸ τῆς 14 9)βρίου 1836.

⁴ Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξετάσεως πρακτικοῦ φαρμακοποιοῦ ἀναγράφεται ἐν Συν. 20 9)βρίου 1834 ὡς ἑξῆς: «Δὲν εἰξεύρει νὰ διαβάσῃ ἱατρικὰς συνταγὰς. Δὲν ἀναγινώσκει οὔτε λατινικά, οὔτε ἰταλικά. Δὲν ἔχει ἰδέαν χημείας ἢ φαρμακοποιίας. Δὲν γνωρίζει τὰ ἱατρικά». Τῇ δὲ 2 Ἰανουαρίου 1835 ἐξετάζεται φαρμακοποιὸς ὅστις «εὐρέθη ἐλλιπὴς σχεδὸν πάντῃ θεωρητικῶν γνώσεων, ὥστε ἐκρίθη, ἀφ' οὗ ἐξετασθῆ καὶ πρακτικῶς, νὰ ὑποχρεωθῆ ν' ἀκούσῃ φαρμακοποιίας μαθήματα εἰς τὸ σχολεῖον». Ὅρ. καὶ ἐξετ. ἐν συν. 14 10)βρίου 1836. Τῇ 20 Ἰουλ. 1839 μεταξὺ ἄλλων ἐξετάζεται ὁ ἐκ Λεωνιδίου Ἐμμ. Κουτσικάρης, οὔτινος «τὰ χάπια» διέμειναν ὀνομαστὰ μέχρι σήμερον ἐν Πελοποννήσῳ.— Μέτρα περὶ τῶν βοηθῶν τῶν φαρμακείων ὄρ. ἐν Συνεδ. 20 9)βρίου 1842. — Ὅρ. Συν. 18 7)βρίου 1834. — Ἐξετάσεις πρῶτων μαθητευσάντων καὶ ἀπὸ τῆς 9 Μαρτίου 1836.

⁵ Τῇ 17 Μαρτίου 1839 ζητεῖ ὁ Βλαντασόπουλος νὰ ἐξετασθῆ ὡς διακούσας μαθήματα φαρμακευτικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Τὸ Ἱατροσυνέδριον ἐπεφυλάχθη «διότι δὲν ὑπάρχει ἰδιαιτερον σχολεῖον, τὸ ὁποῖον νὰ διδάσκῃ φαρμακευτικὴν». Τὴν δὲ 21 Ἰουλίου 1838 ἀποφασίζεται ὅπως «εἰς τοὺς σπουδαστὰς εἰς τὸ Πανεπι-

ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς πρότασιν ἰδρύσεως ἰδίας φαρμακευτικῆς σχολῆς¹.

Τὴν ἀνάγκην ταύτην ἰδρύσεως ἔδρας «φαρμακευτικῆς» ἐν τῷ Ἑθν. Πανεπιστημίῳ πρῶτος ὑπέδειξεν ὁ καθηγητὴς Κωστῆς ἀναγνώσας ὑπόμνημα («σχέδιον») τῇ 11 Αὐγ. 1839, ὅπερ ἐνεκρίθη. Ἀπεφασίσθη δὲ «νὰ μὴ γίνωνται δεκτοὶ εἰς ἐξέτασιν, εἰ μὴ φαρμακοποιοὶ φέροντες ἀποδεικτικόν, ὅτι ἐσπούδασαν ἐπὶ 2 τοῦλάχιστον ἔτη εἰς φαρμακευτικὴν σχολὴν ἀνεγνωρισμένην». Κατόπιν ὅμως ἐνεκρίθη, ὅπως χορηγηθῆ ἄδεια καὶ εἰς φαρμακοποιοὺς διακούσαντας τὸ μάθημα τῆς φαρμακοποιΐας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἀφ' οὗ ἀκροασθῶσι τοῦτο «καὶ εἰς γ' σειρὰν». Ἄλλ' ὁ Βοῦρος φρονῶν, ὅτι πρέπει νὰ «διέλθωσι τὴν τακτικὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων τῆς συστηθησομένης φαρμακευτικῆς σχολῆς», ἔπεισε τὸ Ἰατροσυνέδριον, ἵνα συστήσῃ εἰς τὴν γραμματεῖαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὅπως φροντίσῃ «περὶ τακτῆς συστάσεως φαρμακευτικῆς σχολῆς», νὰ διαταχθῶσι δὲ νὰ παραδίδωσιν ἐν αὐτῇ ὁ μὲν Λάνδερερ φαρμακολογίαν καὶ φαρμακευτικὴν «ἐργασίαν», ὁ Φράας φαρμακευτικὴν βοτανικὴν, ὁ δὲ Πάλλης ἢ ὁ Κωστῆς τοξικολογίαν².

στήμιον πρὸ τῆς συστάσεως τῆς φαρμακευτικῆς σχολῆς, χορηγεῖται ἄδεια οὐχὶ δὲ δίπλωμα».

¹ Τῇ 11 Ἰουν. 1848 συριστᾶ εἰς τοὺς καθηγητὰς τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν φαρμακευτικὴν σχολὴν «νὰ μὴ καταγράψωσι φοιτητὰς μὴ γνωρίζοντας νὰ ἀναγιγνώσκωσι καὶ ἐννοῶσιν ὅπως οὖν τὴν λατινικὴν γλῶσσαν».

Διὰ τὰς ἐξετάσεις αὐτῶν (22 Μαΐου 1842) ἠγοράσθη καὶ φαρμακολογικὴ συλλογὴ (ἀντὶ δρχ. 50) καὶ Βοτανικὴ (ἀντὶ δρχ. 20). Κατόπιν (19 Ἰουλ. 1850) καὶ συλλογὴ φαρμάκων ἀξίας 300 δραχ.

Ἡ ἄδεια τῶν ἀποφοίτων τῆς φαρμ. σχολῆς εἶχεν ὡς ἐξῆς:

Ὁ ἐξ , ἐτῶν , ἀκούσας εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον τοῦ Ὁθωνος τὴν Χημείαν, τὴν Φυσικὴν, τὴν Φυσικὴν ἱστορίαν, τὴν Βοτανικὴν, τὴν Τοξικολογίαν καὶ τὴν Φαρμακευτικὴν καὶ ἐξετασθεὶς παρὰ τοῦ Ἰατροσυνεδρίου θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς λαμβάνει τὴν ἄδειαν τοῦ μετέρχεσθαι ἀκωλύτως τὴν φαρμακευτικὴν ἐντὸς τοῦ Ἑλλ. Κράτους, δὲν δύναται ὅμως νὰ συστήσῃ ἰδιαιτέρον φαρμακοπωλεῖον εἰ μὴ ὅσον τοῦτο ἐπιτρέπεται παρὰ τοῦ Νόμου». Τὴν σύνταξιν ὄρκου τῶν φαρμακοποιῶν τὸ Ἰατροσυνέδριον (4 Δεκεμ. 1842) ἀνέθεσεν εἰς τὸν Λάνδερερ μετὰ τοῦ τῶν ἰατρῶν. — Βραδύτερον καὶ πάλιν (18 Ἰουλ. 1845) ἀντετάχθη εἰς τὴν γνώμην, ὅπως πᾶς φαρμακοποιὸς λαμβάνει ἄδειαν φαρμακεῖου.

² Ἐξετάσεις φοιτητῶν φαρμακευτικῆς σχολῆς ἐν Συν. 23 καὶ 24 Ἰουλ. 1843. 2 μαθηταὶ ἐξετασθέντες καλοῦνται νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς ἐξέτασιν «διότι τὴν πρῶτην ἦτο πρακτικῶς νύκτα». Τὴν δὲ 13 Φεβρ. 1847: «ἐπειδὴ οἱ διπλωματοῦχοι οἱ προσερχόμενοι δι' ἄδειαν «εὐρίσκονται πολὺ ἐλλειπεῖς ὡς πρὸς τὸ πρακτικὸν μέρος τῆς ἐπιστήμης των, τοῦ ὁποῖου πρέπει νὰ εἶναι ἐγκρατεῖς καὶ ὡς ἐκ τούτου εὐρίσκεται πολλάκις εἰς θέσιν νὰ ἀποπέμψῃ αὐτούς» προσβαλλομένης καὶ τῆς ὑπο-

Γενομένης δὲ περαιτέρω ἀντιληπτῆς τῆς ἀνάγκης ἐκδόσεως φαρμακοποιίας, ἀνετέθη εἰς τὸν Λάνδερερ καὶ τὸν Σαρτόριον ἡ σύνταξις ὁμοίας Ἑλληνικῆς. Οὗτοι δὲ κατὰ μὲν τὴν συν. τῆς 4 Μαρτίου 1835 ἀνεκοίνωσαν τὴν διαίρεσιν «τὴν ὁποῖαν ἐφύλαξαν εἰς τὸ περὶ φαρμακοποιίας σύνταγμα»¹, ὑπὲρ τὴν διετίαν δὲ κατόπιν (29 9)βρίου 1837) μετὰ τοῦ ἰατροσυνέδρου Βούρου ὑπέβηλον «σῶμα τῆς συνταχθείσης φαρμακοποιίας καὶ παρεκάλουν νὰ τοῖς συγχωρηθῆ νὰ γράψωσιν, ὅτι ἐκδίδεται κατ' ἔγκρισιν τοῦ Ἰατροσυνεδρίου». Τοῦτο προφρόνως ἐνέκρινε ταύτην καὶ ἀνεγνώρισεν ὡς φαρμακοποιίαν ἑλληνικὴν. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ὄντως λίαν πολῦτιμος, ἥτις καὶ ἐπὶ μακρὸν ἴσχυσεν ἐν Ἑλλάδι.

Ἐνωρίτατα ὡσαύτως τὸ Ἰατροσυνέδριον ἐπισταμένως ἐμελέτησε καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐμπορίας καὶ πωλήσεως τῶν ἱατρικῶν»², τῆς κατατάξεως καὶ διατιμήσεως τῶν φαρμάκων³, καὶ καθώρισε νέα φαρμακευτικὰ σταθμά⁴. Ἐπὶ τούτοις δ' ἠσχολήθη καὶ περὶ τῆς νοθείας τῶν φαρμάκων. Οὕτω κατὰ μὲν τὴν συνεδρ. τῆς 24 7)βρίου 1839 ἀνετέθη εἰς τοὺς

λήψεως τοῦ Πανεπιστημίου, ἀπευθύνεται πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν, ἵνα προσκληθῆ ἡ φαρμακευτικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου ἵνα «στήσῃ τὴν προσοχήν τῆς καὶ διορθώσῃ τὰς ἀπαιτουμένας οὐσιώδεις ἐλλείψεις.

¹ Κατὰ τὰς Σ. 6 καὶ 8 Μαΐου 1835 γίνεται συζήτησις περὶ τοῦ ἀλφαβητικοῦ καταλόγου, κατὰ δὲ τὴν συνεδρίαν τῆς 19 Ἰουν. προτείνεται ἡ φαρμακοποιία νὰ ἐκδοθῆ ὑπὸ τὸν τίτλον «Pharmacopoea graeca jussu regio» μετὰ τὰ ἑλληνικὰ παράσημα».

² Ἡ πρώτη συζήτησις ἐγένετο τῆ 29 Ἰουλ. 1834, ἐξηκολούθησε δὲ εἰς ἐπομένας. Ὁ Ρέζερ τῆ 6 Αὐγ. 1834 γνωμοδοτεῖ νὰ ἐπιτραπῆ ἡ πώλησις μόνον εἰς φαρμακοποιούς καὶ φαρμακοπώλας (droguistes), «ὅταν συσταθῶσιν ἐν Ἑλλάδι» προσέθεσεν ὁ Λεβαδεύς. Ὁρ. περὶ φαρμακοπωλείων καὶ συν. 24 Μαΐου 1840, 26 Μαρτ., 15 Ἀπριλ., 18 Ἀπριλ. 19 7βρίου καὶ 7 9βρίου 1841. Ὁ ἔλεγχος τῆς διατιμήσεως τῶν φαρμάκων διενηργεῖτο μετὰ μεγάλης προσοχῆς. Τὸ ἰατροσυνέδριον δὲ διὰ τῶν φαρμακευτικῶν αὐτοῦ μελῶν ἐξήλεγχε καὶ τοὺς λ)σμοὺς τῶν νοσοκομείων καὶ θεραπευτηρίων. Οὕτω ὁ πάρεδρος Καββάκος ἐξελέγξας τοὺς λ)σμοὺς τοῦ θεραπευτηρίου Σπυροκώλου τοῦ Μεσολογγίου εὗρισκε κατὰ τὴν Συν. τῆς 14 Αὐγούστου 1848 ὑπερβολικὴν τὴν διατίμησιν κατὰ 36 δρχ. καὶ 52 λεπτά. «Μόνον εἰς ἄρρωστος μετεχειρίσθη εἰς 3 ἡμέρας μίαν λίτραν ungt. mercurial, δόσιν ὑπερμεγέθη. Εἰς ἄλλος εἰς διάστημα 7 ἡμερ. 23 οὔγγ. κηραλοιφῆς, ἥτοι ἀνά 3 1/2 οὔγγ. καθ' ἡμέραν, ὥστε ἂν ὑποθέσῃ τις ὅτι ἠλείφετο ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν πάλιν ἡ ποσότης εἶναι ὑπέρμετρος». Ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλαι ἀνάλογοι παρατηρήσεις δι' ἄλλους.

³ Ὁ Μαυροκορδάτος προτείνει τῆ 12 Μαΐου 1846 «ν' ἀναγράφηται ἐπὶ τῆς ἐτικέτας ἡ τιμὴ τοῦ φαρμάκου». Ὁρ. καὶ Συν. 2 Αὐγ. 1834 καὶ 6 7)βρίου 1846. Ἐν συν. 9 Ἰουν. 1836 ὀρίζονται καὶ τίνα φάρμακα δύνανται νὰ δίδωνται ἄνευ συνταγῆς, τὰ λοιπὰ δὲ μόνον ἐπὶ συνταγῆ ἱατροῦ (23 Αὐγ. 1844).

⁴ Συν. 5 8)βρίου, 12 9)βρίου 1837 καὶ 23 Δεκ. 1838.

Λάνδερερ καὶ Μὰν νὰ ὑποδείξωσιν οὐ μόνον τρόπον ἐλέγχου τῆς νοθείας τῆς κινήσης καὶ τῆς καθαρότητος αὐτῆς (16 Φεβρ. 1840) ἀλλὰ καὶ προβῶσιν εἰς ἐξέτασιν τῆς ποιότητος τῆς πωλουμένης (13 8)βρ. 1842)¹.

Ἐπίσης ἐνόμισεν ἀναγκαῖον, ὅπως ληφθῶσι μέτρα ἅμα μὲν κατὰ τῶν κυκλοφορούντων μυστηρίων φαρμάκων², ἅμα δὲ πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐπικρατοῦσης «προλήψεως» περὶ τῆς ἐπωφελοῦς ἐνεργείας τοῦ φειδοχόρτου³ καὶ λυσοχορτου⁴, πρὸς τοῦτοις δὲ περὶ καλλιιεργείας ἐν Ἑλλάδι φαρμακευτικῶν φυτῶν, ὡς π.χ. τῆς ὑπνοφόρου μήκωνος⁵ καὶ ἐμψυχώσεως «τῆς βιομηχανίας τῶν φυομένων ἐν Ἑλλάδι καὶ κατασκευαζομένων φαρμάκων»⁶.

Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ ἀνατεθέντος τῷ Ἱατροσυνεδρίῳ ἔργου τῆς ἀνωτέρας γνωμοδοτήσεως ἐπὶ ἱατροδικαστικῶν πράξεων, ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦτο κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 16 Δεκεμβρ. 1838 καθώρισε τὴν ἀντιμισθίαν ὁμοίων πράξεων, συνέστησε δ' ὅπως γίνωνται αὗται «μετὰ μεγάλης προσοχῆς»⁷. Βραδύτερον δὲ μάλιστα προέβη «χάριν αὐστηρᾶς διευκρινήσεως τοῦ δικαίου» εἰς ἀγορὰν 2 κιβωτίων δι' ἀνατομικὰς ἐρεῦνας καὶ χημικὰς ἀναλύσεις⁸, «ὧν ποιοῦνται χρῆσιν οἱ πρὸς ἱατροδικαστικὰς ὑπηρεσίας προοριζόμενοι». Ἄλλὰ καὶ εἰδικώτερον διὰ τὰς τοξικολογικὰς ἐρεῦνας ἐπεφορτίσθη ὁ Λάνδερερ νὰ συντάξῃ ἔκθεσιν διαγνώσεως δηλητηριάσεων καὶ διασώσεως ἀπ' αὐτῶν (Σ. 31 Ἰαν. 1840), προυτάθη δὲ νὰ ἀγορασθῶσιν αἱ κατάλληλοι συσκευαί⁹ καὶ νὰ μεταφρασθῇ ὁ περὶ δηλητηρίων ὁδηγὸς τοῦ Τόμαν¹⁰.

¹ «Ἐπειδὴ δὲ ἡ τιμὴ τῆς κίνας ὑψώθη ὡς ἐκ τῆς ἀπαγορεύσεως ἐξαγωγῆς ἐκ Βραζιλίας ἐπὶ 5 ἔτη, ἀπεφάσισε νὰ ἀγοράσῃ ποσὸν ταύτης, ὅπερ νὰ δοθῇ εἰς τοὺς φαρμακοποιούς, ὑποχρεωμένους νὰ πωλῶσι ταύτην εἰς τιμὴν προσδιορισθησομένην».

² Σ. 28 Μαΐου 1842.

³ «Οὐδεμίαν ἱαματικὴν δύναμιν κέκτηνται» (Σ. 7 Ἰουν. 40).

⁴ Σ. 12 9βρ. 1838.

⁵ Σ. 29 Ἰουλ. 1834, ὄρ. καὶ 17 Ἰουλ. 1836.

⁶ Σ. 18 Ἰουν. 1843. Τῇ 16 Ἰουλ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγκρίνεται ἔκθεσις Λάνδερερ περὶ τῶν δυναμένων νὰ κατασκευάζωνται ἐν Ἑλλάδι φαρμάκων.

⁷ Συν. 7 Μαρτίου 1841.

⁸ Συν. 15 Μαΐου 1842.

⁹ Ὁ Λάνδερερ τῇ 4 8βρίου 1841 ὑποβάλλει κιβώτιον ἐμπεριέχον σωστικὴν συσκευὴν, ἀνήκον εἰς τὴν Αὐλὴν. Συνιστᾶται δὲ ὅπως ἕκαστος δήμος ἔχει τοιαύτην, ἀξίας 55 δρχ., ὑποδεικνύεται δὲ διὰ τὴν πρωτεύουσαν νὰ ἔχῃ καὶ ἠλεκτρικὴν μηχανήν.—Περὶ τῶν τυχαίων δυστυχημάτων καὶ τοῦ σωστικοῦ μηχανήματος κατόπιν κατὰ τὴν συν. τῆς 3 Ἀπριλ. 1842 ἐπηκολούθησε νέα συζήτησις.

¹⁰ Ὑποδεικνύεται (6 9βρίου 1842) νὰ τυπωθῇ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἀνατίθεται

Ἰδιαίτερα μέριμνα ἐλήφθη ὡσαύτως καὶ περὶ τῶν ἐμπειρικῶν μαιῶν, αἵτινες εἶχον ἐγκατασταθῆ ἀπανταχοῦ τοῦ Κράτους δυστυχῶς δὲ μάλιστα καὶ μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων. Καὶ διὰ μὲν τοῦ Β. Δ. τῆς 15 Ἰουνίου 1836 καθωρίζοντο γενικῶς τὰ τῶν μαιῶν¹, δι' ἑτέρου δὲ τῆς 26 Φεβρουαρίου 1838 τὰ τοῦ μαιευτικοῦ σχολείου, οὕτινος καὶ δευτέρου ἐν Τριπόλει τὸ Ἰατροσυνέδριον συνεζήτησε τὴν ἴδρυσιν ὑπὸ τὴν αἴρεσιν, ὅπως ἕκαστος δῆμος ἤθελε ὑποχρεωθῆ νὰ διατηρῆ ἐπὶ μισθῷ μίαν τοῦλάχιστον μαῖαν².

Τέλος καὶ περὶ κτηνιατρικῆς ὑπηρεσίας ἐλήφθη φροντίς. Τῆ 23 Φεβρουαρίου 1840 ὁ Ρέζερ προτείνει, ὅπως ἀποσταλῶσι δύο νέοι πρὸς σπουδὴν τῆς κτηνιατρικῆς δαπάναις τῆς Κυβερνήσεως «ἐπειδὴ πολλακίς συμβαίνει εἰς τὴν Ἑλλάδα «ἡ νόσος ἐπιζωφτία» καὶ «διότι δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμων κτηνίατρος καίτοι κατὰ μέγα μέρος ὁ πλοῦτος τῆς Ἑλλάδος εἶναι τὰ ζῶα ἐν γένει»³. Κατόπιν δὲ μάλιστα συνεζήτηθη καὶ ἡ ἴδρυσις ἐν Ἑλλάδι σχολῆς κτηνιατρικῆς καὶ ζωτομίας⁴.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἐξηκολούθησαν οἱ διδάκτορες ἱατρικῆς καὶ φαρμακευτικῆς

δὲ εἰς τὸν Λάνδερερ νὰ ἐκδώσῃ ἱατροδικαστικὸν ὁδηγόν, ὃν οὗτος παρουσίασε τῆ 17 Μαΐου 1843 καὶ ἐνεκρίθη νὰ τυπωθῆ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὁδηγία περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀνακαλύψεως τῶν δηλητηρίων δι' ἱατροδικαστικὰς περιπτώσεις».

Ἐπίσης κατὰ τὴν Συν. τῆς 21 Ἰουν. 1840 ἀνετέθη εἰς τὸν Τράϊμπερ μελέτη πρῶτων βοθητικῶν εἰς λυσοδοῆκτους καὶ ὀφιοδοῆκτους.

¹ Διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Ἰουλίου 1834 Β. Δ. αἱ μαιεύτριαι ἔδει νὰ ἔχωσιν ἡλικίαν 24-35 ἐτῶν.

² Ἐν Συν. 16 Μαΐου 1841. Περὶ τῶν γηραιῶν ἐμπειρικῶν μαιῶν, ὅρ. Συν. 3 Αὐγ. 1846. Τῆ 3 Ἰουλίου 1839 ἐγκρίνεται ὅπως ἕκαστος δῆμος ἔχη μίαν δημοτικὴν μαῖαν καὶ κιβώτιον ἐργαλείων αὐτῆς. Τῆ 26 Φεβρ. 1836 εἶχεν ὀρισθῆ καὶ ἡ ἀνταμοιβὴ διὰ «μίαν γένναν» 3-10 δραχ., διὰ τὴν ἀπλὴν ἐπίσκεψιν 1-1½ δραχ., διὰ τοὺς ἄλλους δὲ δῆμους εἰς 1 δραχ. καθ' ὥραν δρόμου. Κατὰ τὰς ἐξετάσεις (11 Μαΐου 1838) εἰς μίαν μὲν δίδεται τὸ δίπλωμα καὶ τὸ βραβεῖον (τὸ ἀργυροῦν «νόμισμα» τὸ τεθὲν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος εἰς τὴν μαῖαν Μοθωναίου), αἱ ἄλλαι ἀπερρίφθησαν καὶ ἐκλήθησαν ὅπως παρακολουθήσωσι νέαν σειρὰν μαθημάτων, Μετέπειτα τῆ 26 Μαΐου 1839 ὁ Κωστής «παρουσίασε 5 μαῖας πρὸς ἐξέτασιν, αἵτινες ἐτελείωσαν τὰ μαθήματά των εἰς τὸ Μαιευτικὸν κατάστημα. Μία λαμβάνει τὸν βαθμὸν κάλλιστα, ἄλλη (ἐτῶν 15!) καλῶς. Τὸ δίπλωμα ἐχορηγεῖτο μετὰ πιστοποίησης, ὅτι παρευρέθη «εἰς 12 τοκετούς». Διὰ τὰς ἐξετάσεις ἠγοράσθη «ἐν εἴδωλον» (fantôme), τουτέστι ἐν πλαστὸν γυναικεῖον σῶμα καὶ ξμβρυον».

³ Ὅρ. καὶ συνεδρ. 23 Μαΐου 1841.

⁴ Ὅρ. ἔκθεσιν Ἡπίτου ἐν συν. 15 Ἰουλίου καὶ 5 Δεκ. 1849.

πρὸς ἀπόκτησιν ἀδείας ἐξασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος νὰ ἐξετάζωνται ἐνώπιον τοῦ Ἱατροσυνεδρίου. Ὁ πρῶτος διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀναστάσιος Γούδας¹ αἰτεῖται τῇ 16 Ἰουλίου 1843 ἄδειαν ἐξασκήσεως καὶ λαμβάνει, ταύτην τῇ 5 Αὐγούστου 1843. Παρὰ τῶν ζητούντων ἄδειαν ἀπαιτεῖτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὑποβολὴ «ἐπιστημονικῆς βιογραφίας» – curriculum vitae². Μετέπειτα τῇ 29 Ἰουλίου 1839, ὁ ἐκ τῶν ἰατροσυνέδρων καὶ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀν. Λευκίας ἀνέγνωσεν ἔκθεσιν περὶ τῶν ἀπαιτουμένων, ὅπως ἰατρός τις γίνῃ δεκτὸς εἰς ἐξετάσεις, ἥτις γενομένη ἀποδεκτὴ ἐφηρμόσθη³. Ἐπὶ τὸ «πρακτικώτερον» δὲ μάλιστα ἐνεκρίθη καὶ νέος κανονισμὸς τῶν ἐξετάσεων καὶ ἐτέθη ἐν ἐφαρμογῇ ἀπὸ 20 Ἰουλίου 1843⁴, ἀπεφασίσθη δ' ὅπως οἱ ὑγειονομικοὶ ἐν γένει ἐξετάζωνται «ἐκτὸς τῆς νομίμου ἐξετάσεως καὶ ὡς πρὸς τὰς ἰατρικὰς ἐν γένει διατάξεις τὰς ἰσχυούσας ἐν Ἑλλάδι»⁵.

Παρὰ ταῦτα τὸ Ἱατροσυνέδριον λαβὼν ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπλήγη ἐπανειλημμένως ὑπὸ σοβαρῶν ἐπιδημιῶν λοιμωδῶν νόσων⁶, οἷαι ἡ πανώλης καὶ ἡ χολέρα, καὶ ὅτι αὕτη ἠπειλεῖτο διαρκῶς ὑπὸ ὁμοίων, προέβη ἐνωρίτατα εἰς τὴν ἔκδοσιν Β. Δ.

¹ Ὅρα: Γούδας Ἀναστάσιος, ἐν Μ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.

² Σ. 28 Μαΐου 1843.

³ Ὁ γνωστὸς ἐν Ἀθήναις ἰατρός τῶν χρόνων ἐκείνων Λύτσικας, κατοικῶν εἰς τὴν κεντρικὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πλατεῖαν Αἰόλου, ἐν ἣ τὸ ὥρολόγιον Κυρρήστου καὶ ὁ Μενδρεσῆς, ἐξετάσθη τὴν 27 Δεκεμ. 1841 ὑπὸ μὲν τοῦ Ρέζερ εἰς τὴν ἀνατομίαν καὶ φυσιολογίαν, ὑπὸ τοῦ Κωστῆ εἰς τὴν ἰατρικὴν ὕλην (φαρμακολογίαν), ὑπὸ τοῦ Βούρου εἰς τὴν εἰδ. παθολογίαν καὶ θεραπευτικὴν, ὑπὸ τοῦ Τράϊμπερ εἰς τὴν χειρουργίαν. ὑπὸ τοῦ Κωστῆ εἰς τὴν μαιευτικὴν καὶ ὑπὸ τοῦ Ρέζερ εἰς τὴν δικαστικὴν ἰατρικὴν. Πρακτικῶς ἐξετάσθη εἰς τὸ Στρατ. νοσοκομεῖον.

⁴ Ὁ ἰατρός Δημητριάδης φέρεται ἐξεταζόμενος τῇ 26 Μαΐου 1843 παρὰ τὰ μαθήματα ταῦτα καὶ ὑπὸ τοῦ Λευκίου περὶ φύσεως καὶ θεραπείας τῶν ἀφροδισίων. Ἀναφέρονται δὲ ἐν τοῖς πρακτικοῖς καὶ τινὰ τῶν τεθέντων ζητημάτων, οἷον ὑπὸ τοῦ Κ. Ζυγομαλά περὶ τοῦ τί ἐστὶ περιτόναιον καὶ περιτονίτιδες καὶ θεραπεία αὐτῶν, ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀμμωνιακοῦ ἄλατος καὶ τῆς ἐνεργείας καὶ χρήσεως αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Κωστῆ περὶ τοκετοῦ, περὶ ἰατρικῆς «χρήσεως τῆς λεχῶ» καὶ μετὰ τὸν τοκετόν.

⁵ Μετὰ δυσφορίας τὸ Ἱατροσυνέδριον κατὰ τὰς ἐξετάσεις διεπίστωσε τὸ ἀτελὲς τῆς μορφώσεως τῶν ἐξερχομένων τῆς ἰατρικῆς Σχολῆς διδασκῶν καὶ ὑπεδείκνυε τὴν συμπλήρωσιν τῆς διδασκαλίας (Συν. 15 Ἰουλίου 1848).

⁶ Σ. 22 Ἰουλίου 1842.

⁷ Ἀρ. Π. Κούζη. Αἱ ἐπιδημίαι ἐν Ἑλλάδι μέχρι τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Ἱατρ. Μηνύτωρ Α'. σελ. 103 καὶ ἐφ.

της 31 Δεκ. 1836 «περί ἐμποδισμοῦ τῆς μεταδόσεως τῶν μολυσματικῶν (κολλητικῶν) ἀρρωστιῶν¹». Ἰδιαιτέρα δ' ὅλως μέριμνα ἐλήφθη κατὰ τῶν ἀκαταπαύστως μαστιζουσῶν ἐπιδημιῶν τῆς νόσου εὐλογίας, αἵτινες δυστυχῶς καὶ μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων δὲν εἶχον ἐκλείψει². Διὰ πληρεστάτου δὲ Β. Δ. τῆς 4 Ἀπριλίου 1835 ἐπεβλήθη, μετ' αὐστηρῶν ποιῶν «κατὰ τῶν παραβατῶν», ὁ ἀναγκαστικὸς ἐμβολιασμός³, διωρίσθη-

¹ Εἰς τὰς κολλητικὰς νόσους (Σ. 31 Αὐγ. 1834) εἶχε προστεθῆ καὶ ἡ φθίσις. Ὅρ. καὶ Σ. 15 καὶ 16 Ἀπριλ. 1835. Ἐν τῷ ἀναληφθέντι ἀγῶνι ὑπὲρ τῆς δημοσίας ὑγείας ἀπὸ τῆς 31 Δεκ. 1836 εἶχε προστεθῆ διὰ Β. Δ. νέος ἀρωγὸς ἡ δημοτικὴ ἀστυνομία (ἄρ. Ἐφ. Κυβ. 85, σ. 434), ἣτις: «μὲ μεγίστην καὶ διηνεκῆ φροντίδα ἔπρεπε νὰ ἐπαγρυπνῆ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας τῶν πόλεων». Ὅρ. καὶ πίνακα μεταδοτικῶν νόσων ἐν Συν. 26 Ἰαν. καὶ 4 Φεβρ. 1845, ὁπότε ὀρίζονται τοιαῦται: ὁ τύφος τῆς Εὐρώπης, ἡ μολυσματικὴ λοιμικὴ, ὁ ἰκτερώδης τύφος τῆς Ἀμερικῆς, ἡ Ἀσιατικὴ χολέρα καὶ ἡ Αἰγυπτιακὴ ὀφθαλμία.

² Ὅρ. Ἀρ. Π. Κούζη, Αἱ ἐν Ἑλλάδι ἐπιδημίαι κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν. Ἀρχεῖα Ἱατρικῆς Α'. σελ. 103 καὶ ἐφεξῆς. Περὶ «συστάσεως» εἰδικοῦ νοσοκομείου εὐλογιώντων τὸ πρῶτον ἐγένετο λόγος κατὰ τὴν Συν. τῆς 8 Αὐγ. 1847, ἄρ. καὶ συν. 14 7βρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

³ Τὸ Ἱατροσυνέδριον ἀπὸ 1ης Ὀκτωβρίου 1834 «ἐκρίνειν ἀναγκαίαν τὴν ἐισαγωγὴν τοῦ ἐμβολιασμοῦ διὰ δαμαλίδος ἢ δαμαλισμοῦ καὶ τοῦ διορισμοῦ ἐμβολιαστῶν καθ' ὅλον τὸ Κράτος». Περὶ ἐρμηνειῶν πρὸς τοὺς δαμαλιστὰς ἢ ἐμβολιαστὰς ἐν Σ. 15 8βρ. 1834. Ὁ ἐμβολιασμός ἀψησχόλησεν ἐπανειλημμένως τὸ Ἱατροσυνέδριον. Οὕτω τὴν 22 Ἰουλ. 1838 τοῦτο «γνωμοδοτεῖ, ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ λαμβάνωμεν ὕλην δαμαλίδαν ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ μέρη, ἐν ᾧ ὑπάρχει εἰς τὴν Ἑλλάδα», ἐπὶ τούτοις ὅμως ἐξετάζεται ἐπισταμένως καὶ πᾶσα ἀποστελλομένη (ἄρ. Συν. 15 καὶ 22 Μαρτ. 26 Ἰουλ. 13 Δεκ. 1840 καὶ 9 Ἰαν. 1841). Φαίνεται ὅμως, ὅτι μεγάλη ἀντίδρασις ἠγέρθη κατὰ τοῦ δαμαλισμοῦ. Οἱ κάτοικοι τῆς Οἰτύλου καὶ κατὰ τὸ θέρος ἔτι τοῦ 1847 (συνεδ. 14 7βρίου) ἀρνοῦνται νὰ δαμαλισθῶσι, δι' ὃ καὶ κατὰ τὴν Συν. τῆς 30 Δεκ. 1849 «κατὰ τῶν προσκομμάτων» τοῦ δαμαλισμοῦ προτείνεται νὰ συστηθῆ Γεν. Διευθυντήριον τοῦ ἐμβολιασμοῦ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν ἔπαυσαν καὶ νὰ συζητῶνται ἐνεργὰ μέτρα «πρὸς ἀναγκαστικὴν ἐμφυλλίασιν» (Συν. 16 Ἀπρ. 1842), ἐκλήθησαν δὲ μάλιστα καὶ οἱ ἱερεῖς νὰ λάβωσιν ἐνεργὸν μέρος. Κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίασιν συζητεῖται ὁ ἀναδαμαλισμός ἀνά 7 ἔτη, ἐπιτιμᾶται δὲ γεν. ἐμβολιαστῆς ἔχων ἀντίθετον γνώμη! ἐν Σ. 7 Αὐγ. 1842. Τῆ 15 Ἰουλ. 1847 γνωμοδοτεῖ «νὰ μὴ λαμβάνεται ὕλη ἀπὸ τοὺς ἀναδαμαλισθέντας πρὸς δαμαλισμόν». Μέγα ἐνδιαφέρον δεικνύει καὶ ὁ Βασιλεὺς, ὅστις ζητεῖ τὴν γνώμη τοῦ Ἱατροσυνεδρίου (Σ. 19 Ἰαν. 1840) περὶ τῶν ἐμφυλλιαστῶν. Ὁ Γενικὸς ἐμφυλλιαστῆς Ἀλβέρτης ὑποβάλλει εἰς τὴν Συνεδ. 16 Φεβρ. 1840 καὶ πλήρη ἔντυπον ἔκθεσιν περὶ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσαγωγῆς τῆς δαμαλίδος. — Τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν μεταξὺ τῶν ἐμπύρων ὀξεनिῶν ἐξανθηματικῶν νόσων καὶ τῆς μεταδόσεως αὐτῶν δεικνύει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ κατὰ τὴν 17 Ἀπριλ. 1842 συζήτησις καθ' ἣν: «λαμβανομένου ὑπ' ὄψει τοῦ ἡπίου τοῦ παρελθόντος χειμῶνος, ἢ ροπῆ πρὸς ἐξανθήματα καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἰληρην, ἣτις θεωρεῖται ὡς πρόδρομος τῶν εὐλογιῶν (!) καὶ ἐπι-

σαν δὲ νομοεμβολιασταί, δι' οὓς διευτώθησαν λεπτομερέσταται παραγγελίαι ὑπὸ τοῦ Ἱατροσυνεδρίου. Τοῦτο δὲ μάλιστα ἐπιθυμοῦν νὰ παρασκευάσῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι δαμαλίδα προέβη ἐν ὄρχῃ δοκιμαστικῶς «ἐπὶ τῶν εὐρεθεισῶν τότε 2 ἀγελάδων τοῦ κ. Ρούφ». Ἄλλ' ἀποτυχόντος «τοῦ σχεδίου», ἀπεφασίσθη ὅπως ὁ γενικὸς ἐμφυλλιαστὴς, γνωστότατος ἐν Ἀθήναις Ἀλβέρτης, προβῆ «ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἀγελάδος τῆς ὑπαρχούσης ἐν τῷ Βασ. κήπῳ»¹. Μετὰ κόπου δ' ὡς φαίνεται, ἠδυνήθησαν νὰ ἐγκριθῶσιν αἱ ἀπαιτούμεναι 100 δραχμαί, αἵτινες ἔδει νὰ διατεθῶσιν «ἐπιφύλασσομένων τῶν λογιστικῶν τύπων».

Παραλλήλως τὸ Ἱατροσυνέδριον ἐπιτυχέστατα ἠσχολήθη καὶ περὶ τῶν προφυλακτικῶν μέσων κατὰ τῆς διὰ συγκοινωνίας μεταδόσεως τῶν «μολυσματικῶν (κολλητικῶν) νόσων»² ἀμέσως δ' ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν αἱ ὑγειονομικαὶ καθάρσεις³ καὶ ἐγκατεστάθησαν οἱ πρῶτοι ὑγειονομικοὶ σταθμοί, τὰ ὑγειονομικὰ φυλακεῖα α', β' καὶ γ' τάξεως καὶ τὰ λοιμοκαθαρητήρια⁴, συμφώνως τῷ ἀπὸ 25 9)βρίου «περὶ κανονισμοῦ τῶν ὑγειονομείων καὶ λοιμοκαθαρητρίων τοῦ Κράτους» Β. Διατάγματι. Αἱ

κρατεῖ ἤδη πανδήμως εἰς τοὺς παῖδας καὶ τοὺς ἐνήλικας» καὶ ἀφ' ἐτέρου ἡ συζήτησις κατὰ τὴν 23 Ἰαν. 1848, ὅποτε συνεστήθη ὁ δαμαλισμὸς καὶ ἀναδαμαλισμὸς τῶν κατοίκων κατὰ τὴν ἐν Πάτρας ἐπιδημίαν καὶ «παρὰ τὴν γνώμην τοῦ νομιάτρου» φρονούντας ὅτι ἡ νόσος δὲν μετεδόθη ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἄτομον ἀλλὰ ἐξ ἀτμοσφαιρικῆς διαθέσεως. Ἐπίσης δὲν ἀπεδέχθη γνώμην τοῦ Νομάρχου Σύρου, ὅτι ἄτομόν τι προσεβλήθη «αὐτομάτως» ἐξ εὐλογίας.

¹ Συν. ἔκτ. 28 Ἀπριλ. 1842.

² Συν. 31 Δεκ. 1836. Ἐφ. Κυβ. ἀρ. 86, ὄρ. καὶ 25 Δεκ. 1845.

³ Συζήτησις περὶ ὑγειονομείων, καθάρσεων καὶ λοιμοκαθαρητρίων ἐγένετο τῆ 3 7βρ. 1834, κατὰ δὲ τὴν Σ τῆς 7 Ἰαν. ὁ Βίπμερ ἀναγινώσκει σχέδιον ἀναφορᾶς πρὸς τὸν βασιλέα «δεικνύον τὸν κίνδυνον» ὃν διατρέχει ἡ δημόσιος ὑγεία διὰ τὴν μετάδοσιν τοῦ λοιμοῦ» «προβάλλει δὲ ἀναγκαιοτάτην τὴν κατάστασιν τῶν λοιμοκαθαρητρίων καὶ ὑγειονομικῶν κανονισμῶν, ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον». Ὅρ. καὶ Συν. 9 Ἰαν. 1834, 25 Ἰουν. καὶ 1 Ἰουλ. 1835. Τῆ δὲ 13 Μαρτ. 1839 ἀναγινώσκειται ὁ ὀργανισμὸς τῶν ὑγειονομείων. Περὶ περαιτέρω κανονισμοῦ τῶν κολλητικῶν νοσημάτων ὄρ. συζ. 21 9βρίου καὶ 14 Δεκεμ. 1845, τροπολογίαν δὲ ὑγειονομείων καὶ λοιμοκαθαρητρίων ἐπὶ τῆ βάσει κανονισμῶν Γαλλίας, Ἀγκῶνης καὶ Ἰταλίας ὄρ. Συν. 8 Δεκεμ. 1839. Λοιμοκαθαρητήρια ἐκτὸς τῶν ἀναφερομένων συνέστησαν καὶ ἐν Σύρῳ, Σπέτσαις καὶ Αἰγίνῃ.

⁴ Τὰ ἐξ ἐπιχολέρων μερῶν πλοῖα, καθ' ἃ τὸ Ἱατροσυνέδριον ἀπεφάσισε κατὰ τὴν Συν. τῆς 23 Ἰουλ. 1837, ἔδει νὰ παραμένωσιν ἐν καθάρσει ἐν Σκιάθῳ, Σύρῳ, Ὑδρᾷ, Αἰγίνῃ, Ἄγ. Σώστῃ. Ὅταν τὰ πλοῖα ἔφερον ἀσθενεῖς ἐκ χολέρας ἐγένοντο μόνον δεκτὰ εἰς Δῆλον, ἂν ἦσαν ἐλληνικά, «ἄλλως δὲν ἐγένοντο δεκτὰ εἰς τὸ ἐλληνικὸν Κράτος». Προηγουμένως (18 8βρ. 1835) ἐκανονίσθη ἡ κάθαρσις τῶν ἐρχο-

ἐπιβληθεῖσαι δ' αὐται καθάρσεις ὑπῆρξαν λίαν ἀποτελεσματικά, καίτοι αἱ θεσπισθεῖσαι αὐστηραὶ ποιναί, καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ θανάτου, δὲν ἠδυνήθησαν, ἀλλ' ἀληθῶς σπανιώτατα, νὰ παρακωλύσωσι τὴν μετάδοσιν ἐπιδημικῶν νόσων ὡς π. χ. κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1837 τῆς πανώλους εἰς Πόρον¹ καὶ τῷ 1848 τῆς χολέρας εἰς Σκίαθον². Δι' ὁδηγῶν δ' ἐκάστοτε πρὸς τοὺς ὑγειονομικοὺς ὑπαλλήλους ἐπεξηγοῦντο αἱ ἐνδεικνυόμεναι προφυλάξεις³. Ὅπως ἰδίας μνείας χρήζει καὶ τὸ κατὰ τὴν Συν. τῆς 22 Μαΐου 1840 προταθὲν μέτρον περὶ ἀμοιβῆς «εἰς τοὺς φονεύοντας ποντικούς», τοῦθ' ὅπερ καὶ σήμερον ἔτι θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῆ κατὰ τῶν πλημμυρησάντων τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰ πέριξ ἐπιμύων, οἵτινες ἐν δεδομένη στιγμῇ, ὃ μὴ γένοιτο, μολυνόμενοι διὰ μικροβίων πανώλους ἢ ἱκτεροαιμορραγικῆς σπειροχαίτης θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχωσιν ἀποτελέσματα οὐχὶ πολὺ κατώτερα ἀτομικῆς βόμβας.

Αὐστηροτάτη δὲ ἦτο καὶ ἡ ἐπίβλεψις⁴ καὶ παρακολούθησις τῶν διατασσομένων. Δι' οὐδένα ὑπῆρχεν ἐξαίρεσις⁵.

μένων μὲν ἀπὸ ὑπόπτους τόπους εἰς 7 ἡμ., ἀπὸ μεμολυσμένους δὲ εἰς 11. Ἐπίσης αἱ πραγματεῖαι ἔπρεπε νὰ καθαρίζονται 14 μὲν ἡμέρας, ὅταν προήρχοντο ἐξ ὑπόπτων τόπων, 28 δὲ ἀπὸ μεμολυσμένων, πλὴν τῶν δυναμένων ἀβλαβῶς νὰ καπνισθῶσι καὶ πληθῶσι. Τρόπος καπνισμοῦ συζητεῖται καὶ εἰς συν. 25 7βρ., 25 8βρίου καὶ 22 9βρ. 1835. Βραδύτερον τῇ 20 Μαρτ. 1839 τὰ πλοῖα καθωρίζοντο εἰς καθαρὰ, ἀμφίβολα, ὑποπτα καὶ μεμολυσμένα.

¹ Περί ταύτης ὄρ. Συν. 21 Μαΐου 1837. Τῇ 13 Αὐγ. ὀρίζεται, ὅπως ὁ Πόρος λάβῃ ἐλευθέραν κοινωνίαν τῇ 15 7βρίου.

² Περί τῆς χολέρας εἰς Σκίαθον ὄρ. συν. 29 Ἰουλ. 1848, ἐν ἣ καὶ περὶ μέτρων περὶ τῆς νήσου καὶ τῆς πρωτεύουσας. Τῇ 10 Αὐγ. ἐδημοσιεῦθησαν ὁδηγίαι κατὰ τῆς νόσου. Τῇ 19 9βρίου προτείνεται νὰ δοθῆ εἰς τὸν νομοϊατρὸν Βελισαρίου ὁ χρυσοῦς σταυρὸς χρηματικῆ ἀμοιβῆ εἰς τοὺς προσφερθέντας ἰατροὺς Γούδαν καὶ Βίλδ.

³ Οὕτω τὴν 2 Δεκεμ. 1836 τὸ Ἱατροσυνέδριον ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ Ἀναστασίου Γεωργιάδου Λευκίου, ἐκ τῶν πρώτων καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ὡς προέδρου, τοῦ Σ. Τράϊμπερ, τοῦ Ἡπίτου καὶ τοῦ Βούρου ὡς μέλους καὶ γραμματέως συνέταξε λεπτομερεστάτας ἀναλόγους ὑποδείξεις. Εἰδικώτερον δὲ τῇ 4 7βρίου 1841 ὁ Τράϊμπερ ἀνέλαβε νὰ συντάξῃ ὁμοίας περὶ ὕδροφοβίας καὶ νεκροφανῶν, ὁ Κωστής ὁδηγίας μαιῶν, ὁ Λάνδερερ περὶ ἀντιδότην, ὁ Ρέξερ περὶ ὀφιοδήκνων κλπ.

⁴ Ὅταν ἐγνώσθη ὅτι πανώλους κρούσματα διεπιστώθησαν ἐν Βόλῳ καὶ Τρικάλους τῆς Θεσσαλίας διετάχθησαν ἀμέσως (Συν. 3 7βρίου 1836) ἔκτακτα μέτρα, μετάθεσις τοῦ λοιμοκαθαρητηρίου Φούρκα - Δερβάνι εἰς Ταράτσαν, «τακτικοὶ στρατιωτικοὶ φραγμοὶ (Cordons)» καὶ νὰ ἐγερθῶσι τακτικὰ λοιμοκαθαρητήρια ἀνάλογα κατὰ τὸν ἀριθμὸν.

⁵ Καὶ διὰ τὰ πολεμικὰ καὶ ἐμπορικὰ πλοῖα ἴσχυεν ὁ αὐτὸς κανονισμὸς τῶν

Ἐσαύτως παρά ταῦτα εἰδικωτέρα μέριμνα ἐλήφθη καὶ περὶ τῶν ἐνδημούντων ἐν Ἑλλάδι νοσημάτων. Οὕτω τὰ ζητήματα τῶν ἐλῶν, τῶν στασίμων ὑδάτων¹ καὶ τῶν ἐλωδῶν πυρετῶν² ἐξητάσθησαν ἐπανειλημμένως καὶ εἰδικαὶ μάλιστα συνεδριάσεις ἐγένοντο ἐπὶ τούτοις³. Ἐκ δὲ τῶν ληφθέντων μετέπειτα μέτρων ἰδιαίτερας μνείας ἐπίσης ἄξιον εἶναι τὸ κατὰ τὴν συν. τῆς 26 Ἰουλίου 1840 ληφθέν, δηλ. τῆς συστάσεως «περιπατικῶν ἢ μεταβατικῶν», ὡς ἀπεκαλοῦντο, ἰατρείων μετὰ ἱατροῦ, χειρουργοῦ καὶ φαρμακοποιοῦ, ἀποστελλομένων μετὰ τῶν ἀναγκαίων φαρμάκων ἀνά τὰ μᾶλλον προσβεβλημένα ὑπὸ ἐλωδῶν πυρετῶν μέρη πρὸς νοσηλείαν τῶν ἀσθενῶν.

Αὐτὸ τὸ «περὶ καλλιεργείας τοῦ ὄρυζιου» Β. Δ. ἤδη ἀπὸ τῆς 15 Νοεμβρίου 1834⁴ προυνόει περὶ τῶν ἐπὶ «ἐλώδους γῆς» καλλιεργείων καὶ ὑπεδείκνυεν, ὅπως «οἱ ἀγροὶ τῶν ὄρυζιων» εὐρίσκονται πάντοτε εἰς

καθάρσεων (ὄρ. Συν. 7 Ἰουν. 1840). Τῆ 6 Ἀπριλίου 1842 τίθεται ὁ Γαλλικὸς στόλος εἰς τὰ Ἀμπελάκια εἰς κάθαρσιν 14 ἡμερῶν, διότι ἀναφάνησαν ἐν αὐτῷ κρούσματα εὐλογίας. Αἰτήσεις τοῦ Αὐστριακοῦ πρέσβεως πρὸς μετριασμὸν τῶν μέτρων ἀπορρίπτονται (18 Ἰβρίου 1838). Κατὰ δὲ τὴν Συν. τῆς 13 Φεβρ. 1840 «ἐπὶ συμβάσης» «ἀνόμου ἐπιμιξίας» μεταξὺ ἀξιωματικοῦ τινος ἀπὸ Κων. πόλεως ἐλθόντος Γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου καὶ τοῦ πράκτορος ἐν Σύρῳ, προτείνεται νὰ ὑποβληθῆ ἡ νῆσος ὀλόκληρος εἰς 14 ἡμερῶν κάθαρσιν, νὰ καταμηνυθῆ δὲ ὁ αἴτιος τῆς ἐπιμιξίας». Μέτρα αὐστηρότατα ἐπίσης ἐλήφθησαν (13 Μαΐου 1843) ἐπὶ τῷ φόβῳ μεταδόσεως πανώλους ἔνεκα τῆς ἀφίξεως 150 Ἀλβανῶν προερχομένων ἐκ Συρίας, ἔνθα ἐπεδήμει ἡ νόσος, ἰδίᾳ εἰς τὰ πέριξ τῆς Βηρυτοῦ. Ἐκλήθη δ' ἐπὶ τούτῳ νὰ παραστή καὶ ὁ ἐπιθεωρητὴς τῶν κατὰ τὰ μεθόρια ὑγειονομείων Δουμῶν. Μόνον διὰ τὸν Ἄρμανσπεργ τῆ 13 Ἰβρίου 1835, ἐρχόμενον ἐκ Κων. πόλεως, ἀπεφασίσθη «ἄφ' οὗ μετενδυθῆ καθαρὰ φορέματα... νὰ ἐκβῆ», ὁ Ἡπίτης ὅμως (17 Ἰβρίου) οὐδ' αὐτοῦ ὑπέγραψε τὴν ἄδειαν.

¹ Κατὰ τὴν συν. τῆς 28 Ἰουλ. 1839 ἀποφασίζεται «βάλτος, ἀποπέμπων νοσώδη ἀποφορὰν ν' ἀποξηρανθῆ, κείμενος εἰς θέσιν Μποστάνια, πλησίον Φαληρέως, ὅπισθεν Φιλοπάππου, διότι αἱ ἀπὸ τοῦ 1839 ὑπάρχουσαι διώρυγες πρὸς τὴν θάλασσαν κατεστράφησαν». Καὶ κατὰ τὴν Σ. τῆς 6 Ἰβρίου 1848 ἐπιτιμᾶται ὁ ἰατρὸς Βερέττας, διότι γαστροεντερικοὺς πυρετοὺς κακοήθεις συνέχεε πρὸς χολέραν ἐν Λαμῖα «τόσον ἄλλωστε συνήθεις κατόπιν τῆς παρατηρηθείσης πολυομβρίας, κατόπιν τῆς ὁποίας ἐπέρχονται οἱ πυρετοὶ οὗτοι ἐκ τῶν σχηματιζομένων εἰς τινὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος μiasμάτων ἐκ τῶν λιμναζόντων ὑδάτων».

² Οὕτω τὴν 31 Δεκ. 1837 συνεζητήθη ἡ ἀποξήρανσις «λιμένος Ζέας ἐν Πειραιεῖ (ὄρ. καὶ συν. 11 Μαρτ., 15 Ἀπριλ. 1838, 28 Φεβρ. καὶ 14 Μαρτ. 1841) ἐν δὲ τῆ συν. 20 Ἰαν. 1839 ἡ ἀποξήρανσις «τῶν βαλτωδῶν γαιῶν Πειραιῶς». Κατὰ δὲ τὴν συν. τῆς 22 Ἰαν. 1843 συζητεῖται γενικώτερον ἡ ἀποξήρανσις τῶν ἐλῶν.

³ Ὁρ. Συν. 4 Ἰβρίου 1850.

⁴ Ἐφημ. Κυβ. σ. 294.

κατωφερείς τόπους, διὰ τὰ μὴ σχηματίζονται ἔλη ἐκ τῆς συναθροίσεως τῶν ὑδάτων, ὧσι δὲ μακρὰν τῶν πόλεων¹.

Παρὰ ταῦτα καὶ τὸ ζήτημα τῆς κληρονομικῆς συφιλίδος² ἀπασχόσεν ἐπανειλημμένως τὸ Ἱατροσυνέδριον, διὸ καὶ ταχέως προέβη εἰς ἴδρυσιν εἰδικῶν θεραπευτηρίων³ καὶ διορισμοῦ περιοδεούντων ἱατρῶν⁴, λήψιν δὲ μέτρων δηλώσεως τῶν πασχόντων, ἀπομονώσεως καὶ δωρεὰν νοσηλείας αὐτῶν⁵, καίτοι περὶ τῆς φύσεως τῆς νόσου ἐπεκράτει εἰσέτι μεγάλη ἀμφιβολία⁶.

Βραδύτερον καὶ τὸ ζήτημα τῶν φρενοβλαβῶν προσεῖλκυσε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ κατὰ τὴν Σ. τῆς 7 Ἰουν. 1840 ἐζητήθησαν πληροφορίες περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν Ἑλλάδι φρενοβλαβῶν «διὰ τὰ ληφθῶσι τὰ ἀρμόζοντα μέτρα».

Παρὰ ταῦτα καὶ τὸ ζήτημα τῶν λεπρῶν ἐξητάσθη ἐπισταμένως καὶ ἐλήφθησαν μέτρα πρὸς ἀπομόνωσιν τούτων, αὐτὸ δὲ μάλιστα τὸ Ἱατροσυνέδριον προέβαινε εἰς ἐξέτασιν πασχόντων⁷ πρὸς ἀσφαλῆ διάγνωσιν.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ (14 Ἰουλίου 42) καὶ γενικώτερον μέτρον ἐλήφθη,

¹ «Δύο ὥρας ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἀπὸ τὰς λοιπὰς πόλεις 1 1/2 ὥραν».

² Ἡ νόσος ἐν Ἑλλάδι ἀπεκαλεῖτο σφυρόκωλον (-carlievo). Πρῶτος ὁμιλεῖ ὁ Λάνδερερ κατὰ τὴν συν. τῆς 2 Ἰουν. 1836 περὶ παρουσίας τῆς νόσου εἰς Βελίτσαν, Δαδί κτλ., ὃ δὲ Ρέζερ ἐκ τῆς περιγραφῆς ὑποπτεύει ὅτι πρόκειται περὶ πελλάγρας, διὸ καὶ ἀποστέλλονται ἱατροὶ πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἀρρώστων. Κατόπιν ἀναγιγνώσκονται διάφορα ἐπὶ τοῦ νοσήματος ἐκθέσεις (Σ. 16 Ἀπριλ. 1848), ἐν αἷς καὶ τοῦ καθ. Κωστή, (19 Ἀπριλ. 1846) καὶ εἰδικώτερον περὶ τοῦ ἐν Πάτραις (23 Ἰαν. 1838 καὶ 23 Ἰαν. 1848), τοῦ ἐν Ἀκαρνανίᾳ (25 Φεβρ. 1849) καὶ ἄλλ.

³ Ἐκθέσεις θεραπευτηρίων ἐν Πάτραις, Μεσολογγίῳ, Φθιώτιδι, Λακωνίᾳ ὄρ. ἐν Συν. 27 Μαΐου καὶ 23 Ἰουλ. 1848.

⁴ Κατὰ τὴν συν. 8 Μαΐου 1847, ὁπότε ἐγκρίνεται, ὅπως 3 ἱατροὶ περιοδεύωσιν ἀνά τὰ προσβεβλημένα μέρη.

⁵ Πρὸς θεραπείαν τῆς νόσου ἐν χρήσει ἦτο ἡ Σαλοσαπαρίλλη. Κατὰ τὴν συνεδριάν τῆς 16 Φεβρ. 1848 ὅμως ὑποδεικνύεται ἡ μετὰ προσοχῆς χρῆσις τοῦ φαρμάκου ὡς πολυδαπάνου καὶ ἡ ἀποστολὴ τῶν ἀρρώστων εἰς τὰ θεραπευτήρια. Τῇ 2 δὲ Ἀπριλίου 1848 ἐπιδεικνύεται καὶ ἄρρωστος θεραπευθεὶς. Περὶ τούτου ὄρα καὶ Ἄ. Κούζη, Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱατρικῆς ἐταιρείας.

⁶ Τῇ 1 Ἰουλίου 1849 ὁ ἱατρὸς τοῦ θεραπευτηρίου Μεσολογγίου ἀναφέρει ὅτι πολλοὶ τῶν ὑπὸ θεραπείαν «δὲν πάσχουν τὴν κυρίαν νόσον τοῦ σφυρ., ἀλλὰ ἀπὸ συφιλικὴν καχεξίαν, ἥτις εἶναι ἀλγεινότερα καὶ βδελυρωτέρα». Σκεπτόμενον δὲ τὸ Ἱατροσυνέδριον διὰ τὸ νόσημα τῆς συφιλίδος... δέχεται νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὰ νοσοκομεῖα ταῦτα καὶ οἱ πάσχοντες ἐκ πεπαλαιωμένης συφιλίδος.

⁷ Ἐν Συν. 11 Μαρτ. 1838 ἐξετάζονται λεπροὶ τινες «νοσολογικῶς καὶ θεραπευτικῶς», τῇ δὲ 29 Ἀπριλ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξετάζεται γυνὴ τις αἰτήσει τοῦ μέλ-

περί δηλώσεως δηλ. «κατὰ τὸν πίνακα τοῦ Σάτζ» πάντων τῶν παρατηρουμένων νοσημάτων ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων ἰατρῶν.

Ἄλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτοφυῶν ὑδάτων καὶ ἰαματικῶν πηγῶν, ὧν ἐμπειρικῶς ἀπὸ μακροῦ ποιεῖται χρῆσιν ὁ ἑλληνικὸς λαός, μέριμναν ἀπαντῶμεν τὸ πρῶτον τὴν 19 Μαΐου 1836, ὅποτε συνεζητήθη σχέδιον ἀνεγέρσεως τοῦ καταστήματος τῶν θερμῶν ὑδάτων Κύθνου, γενόμενον ὑπὸ τοῦ Χάνζεν, ὅπερ καὶ ἐγκρίνεται (29 Ἰαν. 1837)· ἐν ἰδιαιτέρᾳ δὲ συνεδρίᾳ¹ γίνεται συζήτησις περὶ τῶν ψυχρῶν καὶ θερμῶν λουτρῶν τούτων. Βραδύτερον ἢ μέριμνα αὕτη ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ ἄλλων ἰαματικῶν πηγῶν καὶ ὑδάτων οἷον τῆς Ὑπάτης, τοῦ Λιντζίου, τοῦ Καϊάφα καὶ ἄλ.² Μετ' ὀλίγον δὲ προτείνεται ὅπως διορισθῶσι καὶ ἰατροὶ τῶν λουτρῶν «ἵνα γνωσθῇ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐνέργεια αὐτῶν»³ καὶ ζητοῦνται πληροφορίαι ἐκάστου αὐτῶν⁴. Ἄμα δὲ ἤρξατο καὶ ἡ διὰ πηλίνων δοχείων παροχῆ τῶν ὑδάτων τούτων πρὸς κοινὴν χρῆσιν⁵.

λοντος συζύγου της καὶ ἀπαγορεύεται νὰ ἔλθῃ εἰς γάμον. Νέαι ἐξετάσεις ἀναφέρονται ἐν ταῖς συν. τῆς 12 Μαΐου 1839, 30 Μαΐου καὶ 3 Αὐγ. 1835.

¹ Προκειμένου περὶ ἐν Σκοπέλῳ λεπροῦ ὑποδεικνύεται «νὰ κατοικήσῃ κατ' ἐξαίρεσιν εἰς τὸ ἄκρον τῆς πόλεως, «ὑπὸ τὸν ὄρον ν' ἀποφεύγῃ τὰ κεντρικὰ μέρη καὶ ὅπου ὑπάρχει συσσώρευσις ἀτόμων». Ἄλλὰ καὶ εἰς ἄλλων νοσημάτων τὴν ἐξέτασιν προέβαινε (ὄρ. Σ. 20 Μαρτ. 1842 ἐξέτασιν «δύο τέκνων ποδαυρῶν καὶ λοξοβάτων»).

² 4 Αὐγ. 1839.

³ Ὁ Ρέζερ (Σ. 21 Ἰουν. 1840) παρουσιάζει 3 ὄρυκτὰ ὕδατα, ἅτινα ἀνεῦρεν ἐν Πελοποννήσῳ (Λιντζίου, Ἄλμυροῦ, Μάνης καὶ Ἄγ. Ἀναργύρων, Καλαμῶν) καὶ δίδονται εἰς Λάνδερερ πρὸς ἐξέτασιν. Ὁ Ρέζερ συνιστᾷ ἐπίσης νὰ ζητηθῶσιν ὕδατα Καϊάφα πρὸς ἐξέτασιν· ὄρ. καὶ Συν. 6 Μαρτ. 1842 περὶ λουτρῶν Ὑπάτης καὶ Αἰδησοῦ. Περὶ ὑδάτων Κυλλήνης συν. 31 Ἰαν. 1848.

⁴ Σ. 1 7βρίου 1839 καὶ 19 Μαρτ. 1841. Ὁρμώμενον ὡς εἰκὸς τὸ Ἰατροσυνέδριον ἐκ τῶν θεραπειῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιεῖῳ τῆς Ἐπιδαύρου ἐν συν. 2 Φεβρ. 1840 προτείνει, ὅπως ὁ Λάνδερερ μεταβῇ «πλησίον Ἐπιδαύρου εἰς θέσιν «Ἱέρων» (Ἱερόν), ἵνα ἐξετάσῃ ἐρείπια λουτρῶνων καὶ τυχὸν ὑπάρχοντα ἰαματικὰ ὕδατα». Ὁ Λάνδερερ ἀνέλαβε νὰ συντάξῃ «ἔκθεσιν τῶν συστατικῶν μορίων καὶ τῆς ἰαματικῆς δυνάμεως αὐτῶν». Περὶ τῆς ἐν Κέα «νέας ἰαματικῆς κρήνης» ὄρ. σ. 19 Ἰουνίου 1842. Περὶ 3 εἰδῶν μεταλλικῶν ὑδάτων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος παρουσιασθέντων ὑπὸ Ρέζερ ὄρ. σ. 2 Ἰουν. 1839, ἔκθεσιν δὲ Σχάουβερτ περὶ τοῦ καταστήματος ἐν Ὑπάτῃ σ. 28 Ἰουλ. 1839.

⁵ Ἐν Συν. 12 Ἰαν. 1840 ζητεῖται μάλιστα καὶ πίστωσις 2 χιλ. δρχ. πρὸς τοῦτο: «πολλὰ πιθανόν ν' ἀποζημιωθῇ τὸ ποσὸν ἐκ τῆς χρήσεως τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος ὑδάτων· εἰς τὸ μέλλον ὅμως θέλει ἔχει βεβαίως ἀρκετὴν ὠφέλειαν». Ἡ πίστωσις ἐνεκρίθη τῇ 5 Ἀπριλίου 1840 καὶ διὰ τὰ ὕδατα Μήλου, Πάρου, Μουνοχίας καὶ Πάρου. Ὁ Τράϊμπερ προσέφερε τὴν οἰκίαν του, ἵνα τοποθετηθῶσιν ἐν

Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ὁ ἀκαταπόνητος καθηγητὴς Λάνθερερ προητοίμασε τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ὀρυκτῶν καὶ μεταλλικῶν ὑδάτων, ὅπερ παρουσίασεν ἐν τῇ Συν. 1 Μαρτ. 1840¹.

Περαιτέρω ἢ περὶ δημοσίας ὑγείας καὶ ἀντιλήψεως φροντίς ἐπέξετάθη εἰς «ἴδρυσιν καταστημάτων ὑγιεινῆς καὶ θεραπευτικῆς», ὧν τελεία ἔλλειψις ὑπῆρχεν. Καὶ πρῶτον τῇ 2 Μαΐου 1836 γίνεται συζήτησις περὶ τοῦ πολιτικοῦ ἢ δημοτικοῦ νοσοκομείου, παρισταμένου καὶ τοῦ Δημάρχου Ἀθηναίων. Ἐνεκρίθη δὲ ὅπως τοῦτο ἔχη «τόπον διὰ 106 ἀσθενεῖς διαφόρων εἰδῶν»². Τῇ δὲ 27 Δεκ. 1837 ὁ Ρέζερ «ἐξετάζει τὴν κατάστασιν τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου» καὶ προτείνει νὰ συστηθῇ «γενικὸν νοσοκομεῖον»· τὸ δὲ Ἱατροσυνέδριον «παρατηρήσαν ὅτι ὁ Δῆμος Ἀθηναίων δὲν ἔχει τὰ ἀναγκαῖα μέσα διὰ νὰ διατηρήσῃ δεόντως νοσοκομεῖον . . . ἐνέκρινε τὴν γνώμην καὶ προτείνει εἰς τὴν γραμματεῖαν ν' ἀνεγερθῇ γενικὸν νοσοκομεῖον». Ἡ δὲ γραμματεία τῇ 11 Ἰαν. 1838 ἀποδεχομένη «συνοφειτὴ νὰ προχωρήσῃ ἢ σύστασις γενικοῦ νοσοκομείου καὶ ἐκλογὴ πρὸς τοῦτο ἐπιτροπῆ, ἣτις καὶ συνιστᾶται ἐκλεγέντων πρὸς τοῦτο τῶν Κ. Γ.

αὐτῇ τὰ πρὸς πώλησιν ὕδατα, συνεστήθη δὲ εἰς τὰ φαρμακεία νὰ ἐφοδιασθῶσι δι' αὐτῶν. Δι' ἔλλειψιν καταναλώσεως κατόπιν (6 9βρ. 1842) ἡ τιμὴ των ἡλαττώθη εἰς τὸ 1/2, ταυτοχρόνως δὲ ἐπροτάθη τὰ λουτρά Αἰδηψοῦ, Ὑπάτης, Λιντζίου νὰ παραχωρηθῶσιν εἰς ἰδιώτας, ἵνα εὐπρεπισθῶσι κτλ. (11 Ἰουνίου). Αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς ἔλαβε μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τὰ καταστήματα τῶν Λουτρῶν καὶ ἐπεφόρτισε τὸν ἀρχιτέκτονα Χάνσεν, ἵνα μεταβῇ ἐπιτοπίως καὶ συντάξῃ τὸ σχέδιον. Βραδύτερον τῇ 13 Φεβρ. 1842 ζητοῦνται πληροφορίαι καὶ περὶ ἑνὸς ἐκάστου τῶν μεταλλικῶν ὑδάτων. Ὅρ. καὶ συν. 7 7)βρ. 1841 «Περὶ περιφράγματος ὑδάτων θερμῶν Θήρας». – Περὶ ἐπιτροπῆς πρὸς ἐπιθεώρησιν ὄρ. συν. 13 7)βρ. 1840.

¹ Τὸ Ι. Συνέδριον «ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως οὗτος ἐξακολουθήσῃ εἰσέτι τὰς χημικὰς αὐτοῦ παρατηρήσεις».

² Νὰ διαιρεθῇ «εἰς ἀνδρας καὶ γυναῖκας», εὐθὺς εἰς τὴν εἴσοδον νὰ εἶναι κοιτῶν διὰ τοὺς ἔξωθεν ἐρχομένους «πρὸς φώτισιν τοῦ Ἱατροῦ (clinique ambulatoire)· ὁ κοιτῶν τῶν χειρουργουμένων νὰ τεθῇ εἰς μέρος, ὥστε νὰ μὴ ἀκούωνται αἱ φωναί. Νὰ γίνῃ νεκροστάσιον διὰ νεκροτομάς». Προτείνεται δὲ «ὅπως τὸ νοσοκομεῖον τεθῇ εἰς τὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Σταδίου καὶ Ἀκαδημίας, ὅπισθεν τοῦ νομισματοκοπέου». Ὁ παριστάμενος μηχανικὸς Σάουμπερ παρέλαβε τὸ σχέδιον πρὸς ἐξέτασιν, τῇ δὲ 10 Ἰουλ. 1836 ἀναφέρει ὅτι τοῦτο ἦτο «κακὸν καὶ ὅτι δεόν νὰ μεταβληθῇ».

Τῇ 29 7βρ. 1839 νέα συζήτησις περὶ συστάσεως ἐξωτερικῶν κλινικῶν, τῇ δὲ 6 Μαρτ. 1843 περὶ ἰδρύσεως φαρμακείου ἐν αὐτῷ, τῇ δὲ 27 Μαρτ. 1842 ἀναφέρεται ὅτι: «ἐμβαίνει ἤδη εἰς ἐνέργειαν».

Μεταξᾶ, Γ. Φίλνερ, Ἀναργύρου Πετράκη καὶ Ρέζερ. Ἡ γραμματεία ἐκλήθη «ὅπως προσθήσῃ ἕνα»¹ ἐπὶ πλέον².

Φροντίς βραδύτερον ἐλήφθη πρὸς ἴδρυσιν καὶ νοσοκομείου ἀφροδισίων νοσημάτων «τὰ ὅποια ἠϋξήσαν τοσοῦτον εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὥστε εἶναι κατεπείγουσα ἀνάγκη νὰ λάβῃ ἡ Κυβέρνησις δραστήρια μέτρα», δι' ὃ καὶ ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 27 Μαρτ. 1842 λεπτομερῶς ὑποδεικνύονται ταῦτα³.

Ἐπὶ τούτοις μετέπειτα διὰ τοῦ ἀπὸ 14 Αὐγ. 1843 Β. Δ. «περὶ συστάσεως νοσοκομείου ὀφθαλμιῶντων»⁴ ἐνεκρίθη καὶ ἡ «διατήρησις νοσοκομείου πρὸς θεραπείαν ὀφθαλμιῶντων», τεθέντος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, οὔτινος ἐδημοσιεύθη καὶ κανονισμὸς προνοῶν διὰ τὴν διὰ δωρεῶν ἀνέγερσιν καὶ συντήρησιν αὐτοῦ⁵, μέλλοντος δὲ νὰ χρησιμεύσῃ καὶ «διὰ τὴν ὀφθαλμοκλινικὴν τοῦ Πανεπιστημίου»⁶.

Σπουδαιότατα ἐπίσης νομοθετήματα ἦσαν καὶ τὸ περὶ ἐδωδίων καὶ ποτῶν καὶ ἐν γένει εἰδῶν κοινῆς χρήσεως⁷, τὸ περὶ ποινῶν διὰ τὰ τρόφιμα καὶ τὸ περὶ ἀγορανομικῶν καὶ ἀστυνομικῶν διατάξεων περὶ τούτων⁸.

¹ Συν. 14 Ἰαν. 1838· περὶ ἰδρύσεως θεραπευτηρίων εἰς ἄλλας πόλεις, οἷον ἐν Πάτραις ὄρ. Συν. 10 Ὀκτωβ. 1847, ἐν Μεσολογγίῳ ὑπὸ Σ. Χατζηκώστα ὄρ. Σ. 27 Φεβρ. 1848.

² Περὶ τοῦ δημοτικοῦ νοσοκομείου «ἡ Ἐλπὶς» ὄρ. ἔκθεσιν Ἀρ. Π. Κούζη, ὡς κοσμητορος τῆς Ἱατρικῆς σχολῆς. Ἀθ. 1923 8ον.

³ 1) Νὰ συστηθῇ ἐν Ἀθήναις ἰδιαιτέρον νοσοκομεῖον διὰ τὰ ἀφροδίσια πάθη.

2) Νὰ ἐξετάζωνται τακτικῶς ὄλαι αἱ δημ. γυναῖκες τοῦλάχιστον ἄπαξ τῆς ἐβδομάδος εἰς τὰς κατοικίας των καὶ νὰ διευθύνωνται αἱ πάσχουσαι ἀμέσως εἰς τὸ εἰρημένον νοσοκομεῖον.

3) Νὰ μὴ συγχωρῆται νὰ εὐρίσκωνται οἰνοπωλεῖα ἢ οἰνοπνευματοπωλεῖα πλησίον τῶν κατοικιῶν τούτων.

4) Νὰ ἐπιταχθῶσιν αἱ ἀστυνομικαὶ ἀρχαὶ νὰ ἐπιστήσωσι τὴν προσοχὴν των εἰς τὴν γινομένην κατάχρησιν ὑπὸ ἀγυρτῶν, μαιῶν, φαρμακοποιῶν, κουρέων καὶ τῶν τοιούτων, τῶν ἐπαγγελομένων δῆθεν θεραπείαν τῶν νόσων τούτων.

5) Νὰ διατεθῶσι δωρεὰν φάρμακα διὰ τὰς ἀπόρους τούτων κτλ.

⁴ Ἐφ. Κυβ. ἀρ. 34, σελ. 172.

⁵ «Πρὸς διατήρησιν τῆς ὀράσεως, δηλ. τῆς ὑλικῆς ἐκείνης δυνάμεως, ἣτις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ πολυτιμώτερον δῶρον τοῦ Ὑψίστου».

⁶ Βραδύτερον διὰ τοῦ Ν. Β. Β'. τῆς 18 Αὐγ. 1892, μετωνομάσθη «ὀφθαλμιατρεῖον» (Ἐφ. Κ. ἀρ. 297, σ. 1090).

⁷ Β. Δ. 6 Μαρτ. 1883.

⁸ 6 Ἀπριλ. 1835· ἐν συν. 28 Φεβρ. 1841 πρότασις ὅπως μὴ προστίθῃται εἰς τὴν γαιούρτην στυπτηρία. Περὶ κακῆς ποιότητος τοῦ ἄρτου, περὶ γάλακτος καὶ

Ἄλλὰ καὶ ἡ οἰκτρά κατάστασις τῶν πόλεων καὶ χωρίων ἤδη ἀπὸ τῆς 5 Ἰουλίου 1834 προσέλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, δι' ὃ καὶ προέβη τοῦτο εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ «περὶ οἰκοδομῆς πόλεων καὶ χωρίων» Β. Δ.¹, ἐμερίμνησε περὶ «δενδροφυτείας περὶ τὸν Λυκαβητὸν τῶν Ἀθηνῶν»², περὶ μεταφορᾶς πηγαίων ὑδάτων εἰς τὴν πρωτεύουσαν³ καὶ κατασκευῆς ἀρτεσιανῶν φρεάτων εἰς τὸν Πειραιᾶ⁴, περὶ ἐπιτηρήσεως τοῦ ὑδραγωγείου⁵, περὶ καθαριότητος τῆς πόλεως Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς⁶, περὶ τοῦ ὑπονόμου τῆς πόλεως Ἀθηνῶν⁷, περὶ δενδροφυτείας⁸, περὶ συστάσεως σχεδίου ἀγορῶν⁹ καὶ περὶ τῆς «ὕγιεινῆς καταστάσεως» τῶν φυλακῶν¹⁰.

Παρὰ ταῦτα δ' ὡσαύτως ἀναγκαῖα ἐθεωρήθη ἡ σύστασις «μετεωρολογικῶν σταθμῶν καὶ παρατηρήσεων» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ τῆς Φυσικῆς¹¹.

γιαούρτης, ὄρ. καὶ σ. 30 Μαΐου περὶ δὲ καθαριότητος τῶν ἀγγείων σ. 11 Ἰουλ. 1841.

¹ Ἐφ. Κυβ.

² Σ. 11 Ἰουλ. 1841.

³ Σ. 16 Ἰουλ. 1843. Ἦδη κατὰ τὴν Σ. 28 Ἰουλ. 1839 «ἡ ἐπὶ τῆς δημοσίας ὑγιείας ἐπιτροπὴ γνωμοδοτεῖ περὶ λήψεως μέτρων διὰ τὴν ἔλλειψιν ποσίου ὕδατος».

⁴ Περὶ ἀρτεσιανῶν φρεάτων ἐν Πειραιεῖ ὄρ. Συν. 13. Δεκ. 1837.

⁵ Συν. 28 Ἰουλ. 1839 γνωματεύει «ὅπως δύο ἄτομα ἐπιτηρῶσι τὸ ὑδραγωγεῖον ἀπὸ Ἀμπελοκήπων μέχρις Ἀθηνῶν, διότι εἶναι εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε ἄνευ τῆς ἐλαχίστης δυσκολίας δύναται τις νὰ φθειρῇ τὴν σκέπην τούτου».

⁶ Συν. 4 Ἰαν. 1838: «Ἐπειδὴ ἡ ὁδὸς Ἑρμοῦ γέμει ἀκαθαρσιῶν νὰ λιθοστρωθῇ». Προτείνει δὲ «ἔξοδα 2 λεπτῶν δι' ἕκαστον διαβαῖνον ζῶον», ὄρ. καὶ Συν. 11 Ἰαν. καὶ 15 Ἀπριλ. 1838.

⁷ Ὁ Μαυροκαρδάτος προτείνει περιτείχισιν τῶν ἐρειπίων. Ἐνεκρίθη δὲ νὰ περιφέρωνται ἀνὰ τὴν πόλιν 4 δίτροχα ἀμάξια διὰ τὴν ἀποκομιδὴν τῶν «ἀκαθαρσιῶν» καὶ «πτωμάτων τῶν ζῶων».

Εἰς τὰς συνεδριάσεις ταύτας ἐλάμβανον μέρος καὶ ὁ Δήμαρχος, ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας καὶ ὁ ἄστυνός τῶν Ἀθηνῶν, ὠρίσθησαν δὲ καὶ ἐπιτροπαὶ καθαριότητος ὄρ. Συν. 5 Δεκεμ. 1835.

⁸ Ἐζητήθη ἐπίσης ἂν ὑπάρχη χάρτης τῶν ὑπονόμων καὶ ὑδραγωγείου τῆς πόλεως. Ὁ Δήμαρχος λέγει ὅτι: «εἰς ὑπάρχει ὑπόνομος καθ' ὅλην τὴν πόλιν μετὰ 2 κλάδους καὶ προτείνει νὰ κατασκευασθῇ νέος ὑπόνομος εἰς τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ». Πρὸς τοῦτο ἐζητήθη καὶ 5% ἐκ τοῦ ἐνοικίου τοῦ λουτροῦ.

⁹ Συν. 11 Ἰαν. 1836 ὁ Ρέζερ «συνιστᾷ ἐπιμέλειαν τῆς δενδροφυτείας».

¹⁰ Σχέδιον ἰχθυοπωλείων ἐν συν. 1835, κρεοπωλείου 13 Δεκ. 1840. Ἀπαγορεύσεις τοῦ διὰ τοῦ στόματος φυσήματος πρὸς ἐκδοράν. 15 Ἀπριλ. 1849.

¹¹ Συν. 22 Μαΐου 1842 Καὶ κατὰ τὴν τῆς 15 Ἀπριλ. 1849: «ἀθλιεστάτη ἡ κατάσταση, τῶν δὲ Μενδρεσῶ καὶ γυναικείων ὑπερβαίνει πᾶσαν περιγραφὴν».

¹² Συν. 8 Δεκ. 1839, 16 Φεβρ. 1840, 20 Μαρτ. καὶ 14 Ἀπριλ. 1842.

Τέλος δια τοῦ ἀπὸ 28 Μαρτίου 1834 Β. Δ.¹ ἐκανονίσθησαν τὰ τῶν νεκροταφείων καὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῶν νεκρῶν, δια δὲ τοῦ ἀπὸ 18 Μαΐου 1835² καθωρίσθησαν τὰ τῆς νεκροσκοπίας, περὶ ἧς καὶ ἰδιαίτερα παραγγέλματα πρὸς τοὺς νεκροσκόπους³ ἐγράφησαν. Ἔστιν σημειώσεως, ὅτι ἐπεβάλλετο καὶ ἡ ἐκτέλεσις καισαρικῆς τομῆς ἐπὶ θανάτου ἐγκύου γυναικὸς κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τῆς κυήσεως. Ἐν περιπτώσει ὅμως καθ' ἣν ὁ νεκροσκόπος δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐγχείρησιν ταύτην καὶ σώσῃ τὸ τυχὸν ζῶν τέκνον, ἔδει οὗτος, ὡς ὠρίζετο, νὰ καλέσῃ ἄλλον εἰδήμονα χειρουργόν.

Τινὰς τῶν ὑγειονομικῶν τούτων διατάξεων βραδύτερον ἐτακτοποιήσαν ἅμα μὲν ὁ ἀπὸ 25 9)βρίου 1845 περὶ ὑγειονομικῶν ἀρχῶν ἐν γένει Νόμος ΚΓ'. ἅμα δὲ ὁ ΚΒ'. «ὑγειονομικὸς νόμος καὶ αἱ ποινικαὶ αὐτοῦ διατάξεις»⁴.

Κατὰ ταῦτα κατὰ τὴν διαλαμβανομένην σήμερον περίοδον καὶ μικρὸν μετὰ ταῦτα τὸ ὑγειονομικὸν προσωπικόν, ὑπαγόμενον πάντοτε εἰς τὴν γραμματείαν τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τὸ ἐν αὐτῷ τμήμα τῆς δημοσίας ὑγείας ἀπετελεῖτο: ἐκ τοῦ Ἰατροσυνεδρίου, τῶν νομιάτρων, τῶν ἐπιθεωρητῶν εἰς τὰς διευθύνσεις, ἐκ τοῦ προσωπικοῦ τῶν ὑγειονομείων καὶ λοιμοκαθαρητῶν, τῶν δημοτικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν ἰατρῶν, τῶν ἐμβολιαστῶν, τῶν φλεβοτόμων, τῶν νεκροσκόπων καὶ τῶν νομοκτηνιατρῶν.

Ἡ περιφερειακὴ ὑγειονομικὴ ἐπίβλεψις εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τοὺς νομάρχας⁵, ὡς καὶ τὸ ἀπὸ 5 Δεκεμβρίου 1845 Β. Δ. κατόπιν καθώριζε.

¹ Ἐφ. Κυβ. ἀρ. 16, σ. 127. Ὅρ. καὶ Σ. 29 Αὐγ. 1834 καὶ 21 Φεβρ. 1841 περὶ ἀνεγέρσεως νεκροσκοπίου παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἰαδριανοῦ.

² Ἐφ. Κυβ. ἀρ. 22, σ. 154.

³ 11 Ἰουνίου. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ἔπαυε καὶ ἡ συνήθεια νὰ θάπτωσι τοὺς νεκροὺς εἰς τὰ προαύλια τῶν ἐκκλησιῶν.

⁴ Ἀπὸ μακροῦ πρόνοια ὑγειονομικοῦ ὀργανισμοῦ εἶχε ληφθῆ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἠδη τὴν 4 Δεκεμ. 1836 ἀπεστάλη εἰς τὸ Ἰατροσυνέδριον σχέδιον διὰ νὰ μεταφρασθῆ ὑπ' αὐτοῦ καὶ συζητηθῆ. Τοῦτο ὅμως «θεωροῦν τὸν ὄγκον» παρεκάλεσε τὴν Α. Μεγαλειότητα νὰ διατάξῃ τὴν μετάφρασιν «δι' ἄλλου τινός». Μετὰ τροπολογίας ὑποβάλλεται κατὰ τὴν 25 Μαΐου 1839 εἰς τὴν γραμματείαν, τῇ δὲ 20 8βρίου 1839 ζητεῖται ὑπ' αὐτοῦ ἡ δημοσίευσις «διὰ τὰ ἐπωφελεῖ ἐπόμενα αὐτοῦ». Ὅρ. καὶ Συν. 21 Μαΐου 1840, 19 Δεκ. 1841 καὶ 19 Μαρτ. 1843.

⁵ Ὅρ. ἐφ. Κυβ. ἀρ. 33, σ. 167 περὶ τῶν καθηκόντων τῶν νομαρχῶν καὶ τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν. Ὅταν τῇ 6 Μαΐου 1835 ὁ φαρμακοποιὸς Καββάκος ἐζήτησε

Πᾶσαν τὴν ἐν ἀμυδροτάτῃ μόνον σκιαγραφίᾳ, ἐκτεθεῖσαν ταύτην ἀπὸ τοῦ 1834 μέχρι τοῦ 1850, ἄοκνον καὶ λίαν πολύτιμον διὰ τὴν δημοσίαν ὑγίειαν ἐργασίαν, συνεζήτησεν, ἐξετέλεσε καὶ ἐφήρμοσε τὸ Ἴατροσυνέδριον εἰς 557 συνεχεῖς καὶ μακρὰς συνεδριάσεις τῶν ἐπιλέκτων καὶ ἀκαμάτων μελῶν αὐτοῦ μετ' ἐξαιρετικῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, ὀξύτητος διανοίας καὶ πρακτικῆς δεξιότητος καὶ διὰ τῶν λίαν πενιχρῶν μέσων, ἅτινα διέθετε τὸ νεοσύστατον Κράτος.

Τὸ τελείως δ' ἀπηρτισμένον τοῦτο σύστημα ἐξηκολούθησεν ἰσχύον κατόπιν παρ' ἡμῖν ὑπὲρ τὰ 70 ἔτη, σχεδὸν αὐτούσιον. Διότι δυστυχῶς τὴν ζωηρὰν ταύτην πρώτην φροντίδα¹ ἐπηκολούθησε κρατικὴ διὰ τὴν δημοσίαν ὑγίειαν ἀδιαφορία ὀφειλομένη κυρίως εἰς οἰκονομικὰς δυσχερείας, αἵτινες, ὡς παρετηρήθη δυστυχῶς καὶ κατόπιν οὐχὶ σπανίως, ἐκρίθη ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐξομαλυνθῶσιν εἰς βᾶρος τῆς δημοσίας ὑγείας, ἥτις ἀφέθη ἐπὶ τόσῳ μακρὸν χρόνον νὰ διέπηται ὑπὸ τῆς λαμπρᾶς μὲν ἀλλ' ἐν πολλοῖς παλαιωθείσης ταύτης νομοθεσίας, «ἀχρηστευθείσης μάλιστα ἐν πολλοῖς» ὡς ἀνέγραφεν ὁ ἀείμνηστος συνάδελφος Κωνσταντῖνος Σάββας «καὶ δὴ ἐν ταῖς διατάξεσιν ἐκείναις, αἵτινες ἠδύναντο νὰ προσφέρωσι πραγματικὴν ὑπηρεσίαν, ὡς αἱ τῶν νομιάτρων καὶ τοῦ δαμαλισμοῦ», ἐπιπροσθέτων ἅμα ὁ ἐξαίρετος ἐκεῖνος ὀργανωτῆς τῆς Δη-

«νὰ μακρυνθῆ τοῦ φαρμακεῖου τοῦ τὸ φαρμακεῖον Ζαβιτσάνου» τῷ ἐδηλώθη νὰ ἀπευθυνθῆ εἰς τὴν Νομαρχίαν. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι τὸ Ἴατροσυνέδριον κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ περίοδον εἶχεν ἐπιβαρυνθῆ ὑπὸ παντὸς εἴδους ἀσχολίας. Οὕτω κατὰ τὴν Συν. τῆς 24 Αὐγ. 1839 ἀναγιγνώσκεται ἐκθεσις Βούρου περὶ ἀδείας μεταφορᾶς τοῦ «κέντρου αὐστριακοῦ Λόυδ» ἐκ Σύρου εἰς Πειραιᾶ.

Τῆ 23 Φεβρ. 1840 ζητεῖται πίστωσης παρὰ τοῦ Βασιλέως 300 δραχ. διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν ἀναγκαίων βιβλίων «ὥστε μὲ τὸν τρόπον τοῦτον νὰ σχηματισθῆ μετὰ τινα καιρὸν μία εὐτελὴς συλλογὴ ἱατρ. βιβλίων τῶν διαφόρων ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐνεκρίθη (5 Ἀπριλ.) καὶ ἐζητήθη κατάλογος ἱατρικῶν βιβλίων ἐκ Γερμανίας καὶ Γαλλίας (24 Ἀπριλ. 1840)

¹ Μέχρι τῆς 28 9)βρίου 1834 ἀναφέρονται τὰ αὐτὰ μέλη τοῦ Ἴατροσυνεδρίου, ὁπότε προσετέθη ὁ Μαυροκορδάτος· τὴν δὲ 17 Δεκεμβρ ὁ «Ἐπήτης» (Ἡπίτης) καὶ ὁ Λευκίας, τὴν 22 7)βρίου ὁ Κωστῆς, τὴν 4 Μαρτ. 1836 ὁ Βοῦρος, τῆ 21 Αὐγ. ὁ Ἀποστολίδης. Τῆ 11 Ἰαν. 1838 παραιτεῖται ὁ Βοῦρος ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ γραμματέως. Τῆ 21 Μαΐου παύεται ὁ Δουμῶν. Κατόπιν προστίθενται ὁ Ζυγομαλάς (20 7βρ. 1843) καὶ οἱ Βενιζέλος καὶ Μαυρογιάννης (15 8βρ. 1843), τῆ δὲ 19 Ὀκτωβρ. ὁ Κλάδος. Ὁ Ἡπίτης, ἐν τῷ μεταξύ ἀπολυθεὶς ἀναφαίνεται καὶ πάλιν ἀπὸ 6 7βρίου 1848. Εἰς τὰ φαρμακευτικὰ μέλη ἐκτὸς τοῦ Λάνδερερ, Μάν, Σαρτορίου προσετέθη καὶ ὁ Καββάκος (15 8)βρίου 1843).

μοσίας υγιείας καὶ πρόεδρος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου «ἐνεκα κακῶς ἐννοουμένης οἰκονομίας, ἄλλως τε ἀσημάντου». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐκ τῆς παλαιᾶς λαμπρᾶς ὀργανώσεως, ἦν ἀνεφέρομεν, δὲν εἶχε πλέον ἀπομείνει ἐκτὸς τοῦ τμήματος τῆς δημοσίας υγιείας ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν εἰ μὴ μόνον τὸ Ἱατροσυνέδριον, εἰς υγιεινὸς λιμένων, ὀλίγοι ἀστυῖατροι καὶ 2 ὑπάλληλοι ἀποστελλόμενοι εἰς τυχὸν λειτουργοῦντα λοιμοκαθαρήρια.

Ἡ κατάστασις αὕτη διετηρήθη μάλιστα μέχρι τοῦ 1910, ὁπότε ὁ Κωνσταντῖνος Σάββας, κατιδὼν τὴν ἐπείγουσαν ἀνάγκην, ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον ἄριστον σχέδιον νόμου ἐπιβλέψεως τῆς δημοσίας υγιείας, πόρισμα μακρᾶς πείρας καὶ μακροχρονίου μελέτης, τῶν ἐν τῇ ξένη κρατούντων, ἐν ᾧ συνεχωνεύθη καὶ πᾶσα διάταξις ἀξία λόγου ἐκ τῆς ῥηθείσης παλαιότερας ἡμετέρας νομοθεσίας. Τοῦτο κατόπιν ψηφισθὲν ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐγένετο νόμος τοῦ Κράτους ὑπ' ἀριθ. 346, ὡς στερρὰ βάσις τῆς παρ' ἡμῖν νεωτέρας ὀργανώσεως τῆς δημοσίας υγιείας.

Νέαι δ' ἐλπίδες κατόπιν ἀνέθαλον ἅμα τῇ ἰδρῦσει πρωτοβουλία τοῦ ἀειμνήστου Κ. Σάββα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ὑγιεινῆς, εἰς ᾗ ἀπεσπᾶσθησαν ἐκ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν μόνον αἱ ἐν αὐτῷ υγιεινομικαὶ ὑπηρεσίαι, ἐν ᾧ τινὲς ὅμως ἄλλαι, πολὺ κακῶς, παρέμειναν προσηρτημέναι εἰς ἄλλα ὑπουργεῖα, δυστυχῶς δὲ μάλιστα καὶ μέχρι τῆς σήμερον.

Τὸ Ὑπουργεῖον τοῦτο, καταργηθὲν καὶ ἐπανελθὸν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, ἐπανιδρυθὲν καὶ συνενωθὲν μετὰ τοῦ τῆς Προνοίας, ὑπαχθὲν εἰς Ὑφυπουργεῖον, νεωστὶ ἀποχωρισθὲν εἰς ἴδιον Ὑπουργεῖον καὶ πάλιν συνενωθὲν μετὰ τοῦ τῆς Προνοίας δὲν ἠδυνήθη τελικῶς, βαδίσαν τοιαύτην ἀνώμαλον ὁδὸν ἄνευ παγίου σχεδίου ὀργανώσεως, νὰ ἀποδώσῃ τὴν ἀναμενομένην ἱκανοποιητικὴν διόρθωσιν, διὸ καὶ εἶχε ζητηθῆ ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ δαγγείου τῷ 1928 καὶ ἡ ἐκ τῶν ἔξω βοήθεια διὰ τῆς παρὰ τῇ Κοινωνίᾳ τῶν ἐθνῶν διευθύνσεως. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ ταύτης πραγματικὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν πενιχρά.

Οὕτω δὲ καὶ μεθ' ὀλόκληρον ἑκατονταετίαν ἠκούσαμεν πρὸ ἑβδομάδων ἐν τῇ Βουλῇ συζήτησιν, καθ' ἣν ἡ υγιεινομικὴ ὀργάνωσις, παρ' ὄλην τὴν κοπιώδη ἐργασίαν καὶ ἐν πολλοῖς εὐδόκιμον αὐτῆς δρᾶσιν, δὲν ἠδυνήθη εἰσέτι ν' ἀποκατασταθῇ πλήρως καὶ μέχρι τοῦ ἐπιθυμητοῦ σημείου εἰς τὴν προσήκουσαν περιωπῆν, ὥστε ἐναμίλλως πρὸς τὰ λοιπὰ πεπολιτισμένα Κράτη νὰ ἐπιτελέσῃ τὸν μέγαν αὐτῆς προορισμόν.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ εὐχερῆς μετατροπὴ τῶν διαφόρων διατάξεων καὶ ἡ κατάργησις ἄλλων οὐσιωδεστάτων, τοῦτο μὲν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπὸ τῶν ὑπηρεσιῶν ὑποδεικνυομένων ἐκάστοτε ἀναγκῶν, τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀπλῶν βλέψεων τῶν ὑπουργῶν, ἐνίοτε οὐδὲ κἂν ἰατρῶν, ἀλλὰ περὶ τὴν πρόνοιαν ἐπιτυχῶς ἀσχολουμένων, μακρὰν πλεον ἐνιαίου καὶ παγίου σχεδίου ὀργανώσεως, ἐπέφερον ἀληθῆ δυσπραγίαν. Ἐὰν ἐπὶ τούτοις προσθέσωμεν τὴν ἀνάγκην διαρκοῦς ἱκανοποιήσεως προσώπων καὶ πολλαπλασιασμόν ὑπηρεσιῶν, πολλάκις ἄνευ ἀπολύτου ἀνάγκης, δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν πρὸς ἡμῶν τὴν ἐκ πάντων τούτων προερχομένην σύγχυσιν ἐπὶ πραγματικῇ βλάβῃ τῆς δημοσίας ὑγείας, πρὸς ἣν ἀναμφιβόλως μετὰ λύπης προσβλέπουσι καὶ αἱ ἰθύνουσαι ἀρχαὶ τοῦ ὑπουργείου.

Δι' ὃ καὶ ὑπὸ πάντων ὁμολογεῖται, ὅτι ἡ ποθομένη μεταπολεμικὴ ἀνασυγκρότησις πρέπει κατ' ἐπιτακτικὸν καὶ λίαν ἐπιείγον καθῆκον νὰ ἐπεκταθῇ μετὰ πολλῆς μερίμνης καὶ ἐπιμελείας καὶ ἐπὶ τῆς ὑφεστῶσης ὑγειονομικῆς τῆς χώρας ὀργανώσεως καὶ τῆς δημοσίας ἰατρικῆς ἀντιλήψεως πρὸς λήψιν τῶν ὀρθῶν καὶ τελεσφόρων μέτρων καὶ σύντονον ἀνόρθωσιν πολλῶν ἐκ τῶν νῦν κρατούντων.

Ἄν δὲ μνησθῶμεν εὐλαβῶς τῆς ἱστορηθείσης σήμερον παλαιότερας περιόδου θὰ δυνάμεθα καὶ ἐξ αὐτῆς ἔτι νὰ πορισθῶμεν οὐκ ὀλίγα ἀνυσιμώτατα διδάγματα, ἰδίᾳ ἐκ τῆς ζωνῆς ἐπιγνώσεως τοῦ ἀνατεθέντος καθήκοντός των καὶ ἐκ τῆς ἀδιαλείπτου ἐπιμόχθου καὶ παραδειγματικῆς δράσεως τῶν πολυτίμων ἐκεῖνων ὀργανωτῶν, χρησιμώτατα ὄντως εἰς ὃν ἡ δημοσία ὑγεία ἐπιδιώκει ὑψηλὸν προορισμόν.

Οὐδεὶς ἀμφιβάλλει ὅτι ἡ ἀποκέντρωσις πολλῶν ὑπηρεσιῶν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Ἐπιχειρηματικῷ διοικήσεως, ἢ ἀποστολὴ ἀνά τὴν χώραν μέρους τοῦ ἐκλεκτοῦ τοῦ κέντρου προσωπικοῦ, ἢ ἀποφυγὴ ἐπισωρεύσεως νέου φόρτου δι' ἀναλήψεως ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου νέων ἔργων, ἅτινα εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκτελεσθῶσιν ἐπιβλαβῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς, ἢ ἀναδιοργανώσις τῆς ὑγειονομικῆς σχολῆς, ἢ ἐνίσχυσις καὶ οὐχὶ καταπολέμησις τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ἣτις πλεῖστα καὶ μεγάλα προσέφερε καὶ προσφέρει ὑπὲρ τῆς ἰατρικῆς ἀντιλήψεως, ἢ προσαρμογὴ οὐχὶ εἰς ὅσα εἰς τὰ ὑπεράγαν μεγάλα Κράτη ἰσχύουσιν, ἀλλὰ εἰς τὰ μικρότερα, τὸν ἀνάλογον πληθυσμὸν πρὸς τὸν ἡμέτερον ἔχοντα, ὡς π.χ. ἡ Ἑλβετία, ἡ Δανία, τὸ Βέλγιον, ἡ Σουηδία καὶ ἡ διαρκῆς, ἀναγκαιοτάτη καὶ λίαν ἐπιείγουσα, ἐπιβλεψίς τῆς περιφερειακῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας δι' ἐπιθεωρητῶν κύρους καὶ μορφώσεως, θὰ παρέξωσι τὰς πρώτας στερεὰς βάσεις τῆς

ἀναδιοργανώσεως, πρὸς ἣν μετὰ χρηστῶν ἐλπίδων προσβλέπει ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς λαός.

Ἄλλ' ἀναμφιβόλως παρὰ ταῦτα ἀναγκαιοτάτη κυρίως παρίσταται καὶ ἡ ἐνίσχυσις τοῦ ὑπουργείου τῆς Ὑγιεινῆς διὰ νέων ἐπαρκῶν οἰκονομικῶν πόρων πέραν ἐκείνων, τοὺς ὁποίους εἶχον τὴν τιμὴν νὰ εἰσηγηθῶ πρό τινων ἐτῶν εἰς τὸ Ὑπουργικὸν καὶ ἐξ οἰκονομολόγων συμβούλιον, καὶ οἵτινες ψηφισθέντες ἠδυνήθησαν νὰ προαγάγωσιν πολλαπλῶς τὸ ἔργον τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ὑγιεινῆς, ἀλλ' ὡς εἰκὸς τὴν σήμερον πλέον δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἐπαρκεῖς.

Εὐτυχῶς καὶ ἡ ἄρτι συσταθεῖσα διεθνῆς ὀργάνωσις τῆς ὑγείας θὰ δυνηθῆ ἐπωφελέστατα νὰ συντείνῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς περὶ ὃ λόγος ἀναμενομένης ἀναμφισβητήτου ἀνάγκης τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς δημοσίας ὑγείας καὶ ἀντιλήψεως, ὁμοῦ μετὰ τῆς ρυθμίσεως τῶν ἔτι ἐκκρεμούντων ζητημάτων τῶν ἀφορώντων εἰς τοὺς ἰατροὺς, τοὺς φαρμακοποιούς καὶ τὰς συναφεῖς ὑγειονομικὰς ὀργανώσεις, τοὺς συλλόγους, τὰ ταμεῖα συντάξεως κτλ.

Τοῦτο ὄντως εἶναι καὶ τὸ ἐπιτακτικώτερον καθῆκον τοῦ Κράτους, κατανοοῦντος ὅτι ἡ δημοσία ὑγιεινὴ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῆς τε ἰσχύος αὐτοῦ καὶ τῆς εὐημερίας καὶ εὐδαιμονίας τοῦ λαοῦ του, δικαιουμένου καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης μείζονος προσοχῆς καὶ μερίμνης.